

Strategische langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling

Bijdrage van de ICDO – begeleidingsnota

Voorwoord

Duurzame ontwikkeling gaat ons allemaal aan! Want ze zit in alles, in alle domeinen van ons leven: gezondheid, werk, hulpmiddelen, verhouding tot het milieu en tot de vrije tijd, alsook de toegang tot informatie. Meervoudige dimensies, die met elkaar verbonden zijn en van elkaar afhankelijk zijn.

Duurzame ontwikkeling betekent onze hulpmiddelen en onze planeet zo goed mogelijk beheren voor onze kinderen en kleinkinderen. En ook onze hulpmiddelen zo goed mogelijk gebruiken op een manier dat ze zichzelf vernieuwen.

De demografische vooruitzichten zijn indrukwekkend: 9 miljard mensen in 2050. De vervuiling van de oceanen, de klimaatopwarming, het verspillen van de natuurlijke rijkdommen, de nieuwe vormen van armoede enz. Dat alles moet ons doen nadenken. We moeten verder gaan. Hoe? Om te beginnen door de problemen en de factoren te begrijpen. Om daarna te kunnen handelen. Verstandig en gezamenlijk. We staan op een keerpunt.

Als voorzitter van de ICDO wil ik op de eerste plaats voldoen aan een wettelijke en fundamentele vereiste, namelijk alle deskundigen van onze verschillende FOD's aan het denken zetten in samenwerking met de vertegenwoordigers van het middenveld, om een langetermijnvisie voor 2050 uit te werken. Vindt u dat zo lang? Het is nochtans slechts een generatie verder!

Onze gedachten gaan uit naar de fundamentele vraag: in welke maatschappij willen wij leven in 2050? De door mij gevormde werkgroep heeft met overtuiging die fantastische en unieke uitdaging aangenomen. En heeft onze maatschappij bekeken onder vier elkaar aanvullende en met elkaar verbonden invalshoeken. Een algemene aanpak van een inclusieve en solidaire, weerbare maatschappij, die haar economie aanpast aan de economische, sociale en ecologische uitdagingen, een maatschappij die haar milieu beschermt en gesteund wordt door overheden die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen.

U vindt hier de voornaamste overwegingen van een vijftigtal personen, die gedreven worden door hun deskundigheid en die nieuwe wegen hebben geopend. Nederig, maar enthousiast. Alles evolueert: onze kennis, onze maatschappij, onze manier van produceren en consumeren, onze economische modellen, onze communicatiemethodes en wijzelf ook. En die veranderingen motiveren ons om de zaken in beweging te brengen.

Ik dank elke deelnemer van de Werkgroep voor zijn betrokkenheid en zijn openheid, voor zijn wil om samen te komen tot een echte multidisciplinaire aanpak en het uitvinden van nieuwe paradigmata.

Ik nodig u uit om kennis te maken met dat avontuur, om de noodzakelijke striktheid ervan te begrijpen en om deel te nemen aan de ontwikkeling ervan.

Sophie Sokolowski
Voorzitster a.i. van de POD DO
Voorzitster van de ICDO

Inleiding

Proces

Het ontwerp van de strategische langetermijnvisie (LTV) inzake duurzame ontwikkeling dat in dit document wordt voorgesteld, vormt de bijdrage van de ICDO om in oktober van dit jaar haar LTV te laten goedkeuren door de regering, zoals voorzien door de wet van 5 mei 1997 en gewijzigd door de wet van 30 juli 2010¹. Tal van experts van alle FOD's en POD's hebben het ontwerp voorbereid in een ad hoc werkgroep die bijeenkwam van september 2011 tot april 2012.

Dit ontwerp van LTV wordt ondersteund door een begeleidend document waarin de voorgestelde keuzes worden gemotiveerd op basis van zowel een analyse van de situatie en van de waargenomen trends als van een inventarisering van de bestaande doelstellingen.

In juni 2011 werd een stuurgroep opgericht met de actoren van de wet (de ICDO, de FRDO, de TFDO en de POD DO). Om de samenhang te bewaken tussen de diverse werkzaamheden die gelijktijdig werden gerealiseerd, heeft dit comité met name de thema's bepaald die de verschillende actoren dienden te behandelen. Bij het uitvoeren van haar werkzaamheden heeft de ICDO vervolgens de grote maatschappelijke groepen van de FRDO gehoord. In het kader van een overeenkomst tussen de POD DO en het FPB heeft de TFDO daarnaast voorstellen geformuleerd inzake de inhoud en methodes met betrekking tot de LTV. Binnen datzelfde kader heeft de TFDO twee vergaderingen van de ICDO bijgewoond over de LTV. Dat gebeurde op verzoek van de ICDO in maart en april.

Langetermijndoelstellingen van duurzame ontwikkeling

De memorie van toelichting van de wet stelde duidelijk: "Deze langetermijndoelstellingen inzake duurzame ontwikkeling zullen beter kunnen worden bereikt als er samenwerking wordt opgezet tussen alle overheidsniveaus waarin het kaderakkoord over de nationale strategie voor duurzame ontwikkeling voorziet. In die context kan de beleidsvisie op lange termijn een federale bijdrage vormen aan dit proces." Bijgevolg dienen in overleg met de andere beleidsniveaus nog verscheidene nauwkeurig becijferde doelstellingen te worden vastgelegd. Deze langetermijnvisie streeft er met name naar de verbintenissen die België op internationaal en Europees niveau heeft aangegaan, na te komen. Het spreekt dus vanzelf dat de acties van de federale staat passen binnen de internationale en Europese context. Bovendien proberen de voorgestelde doelstellingen een beeld te schetsen van de gewenste stand van zaken waarin de Belgische maatschappij zich tegen 2050 op het vlak van duurzame ontwikkeling zou moeten bevinden. Zij zijn opgevat als een samenhangend geheel en vereisen bijgevolg een gezamenlijke verwezenlijking. Deze doelstellingen werden voorgesteld wanneer vaststond dat de federale staat over hefboomen beschikt om bij te dragen tot hun verwezenlijking. De voorgestelde indicatoren bestaan reeds of zijn nog te bepalen (met name als mogelijke maatregel in het volgende Federaal Plan inzake Duurzame Ontwikkeling). Ofwel houden ze rechtstreeks verband met de doelstelling, ofwel vormen ze een benaderende waarde die de gewenste stand van zaken gedeeltelijk vat.

De ICDO is zich terdege bewust van de beperkingen die eigen zijn aan de redactie van dit ontwerp. Het ontwerp van LTV steunt immers op de huidige beschikbare kennis en draagt dus de stempel van een zekere "tijdelijkheid". Doordat de maatschappij voortdurend verandert, zullen aanpassingen ontegensprekelijk nodig zijn. Daarnaast werden de voorgestelde ambitieuze doelstellingen onderbouwd door een wens om maatschappelijke uitdagingen systeemgebonden en transversaal aan te pakken, ook al blijven sectorale beleidslijnen soms noodzakelijk. Dit document wil bovenal het maatschappelijk debat op gang brengen en de transitie naar duurzame ontwikkeling versnellen door aan te tonen dat wij vanaf vandaag kunnen handelen om deze niet zo ver verwijderde doelstellingen te realiseren.

¹ Die langetermijnvisie past in de wettelijke context van de federale strategie voor duurzame ontwikkeling; de samenvatting van de kernpunten ervan vindt u aan het einde van dit document.

Voorafgaande opmerking

Le Werkgroep (WG) die in de schoot van de ICDO instaat voor de voorbereiding van de LTV, heeft vier benaderingen bepaald van de ideale maatschappij in 2050. Vier benaderingen die het voorwerp vormen van vier afzonderlijke hoofdstukken (een inclusieve en solidaire maatschappij, een weerbare maatschappij die haar economie aanpast aan de maatschappelijke uitdagingen, een maatschappij die haar milieu beschermt, een maatschappij die wordt gesteund door overheden die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen), maar die dezelfde structuur hebben.

Elk hoofdstuk omvat verschillende thematieken die de ICDO met elkaar wilde verbinden met het oog op een langetermijnvisie die gewild is door de wet van 30 juli 2010 en die in de inleiding worden uitgelegd.

Elke thematiek is opgebouwd rond een inleiding, vaststellingen en trends, alsook rond de bestaande doelstellingen en indicatoren.

De thematiek wordt gedefinieerd in de inleiding. De vaststellingen bieden een samenvatting van de huidige kennis, op basis waarvan de ICDO u haar visie biedt op de staat van de maatschappij die gewenst is in 2050. Hij vertaalt die in doelstellingen die verband houden met opvolgingsindicatoren en hefboomen die aan de orde gesteld worden door de betrokken FOD's.

Inhoudstafel

1 Een inclusieve en solidaire maatschappij	5
1.1 Kansarmoedebestrijding en sociale cohesie	5
1.2 Gezondheid	7
1.3 Werkgelegenheid en vaardigheden	11
2 Een weerbare maatschappij, die haar economie aanpast aan de economische, sociale en ecologische uitdagingen	14
2.1. Een economie die haar consumptie en productiewijzen aanpast	14
2.2. Energie	16
2.3. Mobiliteit en vervoer	17
2.4. Voeding	20
3 Een maatschappij die haar leefmilieu beschermt.....	23
3.1. Klimaatveranderingen.....	23
3.2. Buiten- en binnenlucht.....	25
3.3. Biodiversiteit	26
4 Een maatschappij ondersteund door overheden die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen.....	29
4.1. Overheden.....	29
4.2. Overheidsfinanciën	30
4.3. Wetenschappelijk onderzoek.....	32
4.4. Ontwikkelingssamenwerking	33
Besluit	35
Afkortingen	36
Wettelijke context	37

1 | Een inclusieve en solidaire maatschappij

Een inclusieve maatschappij is een maatschappij voor iedereen, waar iedereen gelijke toegang heeft tot alle levensdomeinen. Zij bevordert en vergemakkelijkt de integratie door alle vormen van discriminatie die tussen personen kunnen bestaan te weren (geslacht, cultuur, afkomst, enz.). Zij creëert sociale relaties door de verschillen tussen generaties, culturen en maatschappelijke categorieën te valoriseren en door conflicten aan te pakken om zo iedereen een basiszekerheid en sociale cohesie te garanderen.

De voorwaarden en hulpmiddelen die aan de basis liggen van het welzijn van de burgers zijn vervuld, namelijk: vrede, onderwijs, inkomen, voedselzekerheid, gezondheid, waardige huisvesting, een stabiel ecosysteem, duurzame hulpmiddelen en sociale rechtvaardigheid. Aangezien zij het welzijn van elke persoon wil bevorderen, maakt zij er een erezaak van om armoede en sociale ongelijkheden te bestrijden, inzonderheid op het vlak van gezondheid. Zij past zich aan de nieuwe situaties inzake volksgezondheid aan, zoals de chronische ziekten. Daarenboven handhaaft zij voor iedereen de best mogelijke levensstandaard dankzij onderwijs en door geschikte banen die zowel de levens- als de gezondheidsomstandigheden respecteren.

Wij zetten die punten hieronder uiteen. De thematiek van de voeding wordt behandeld in hoofdstuk 2.

1.1 Kansarmoedebestrijding en sociale cohesie

1.1.1. Inleiding

In onze moderne samenlevingen vindt de Staat zijn legitimiteit hoofdzakelijk in zijn vermogen het welzijn van heel de bevolking te doen toenemen. Onder dat welzijn verstaat men het bezit van voldoende materiële goederen om ten minste de basisbehoeften te dekken (wonen, eten, kledij, verwarming enz.). Men is dus “arm” wanneer men beseft (of wanneer de anderen beseffen) dat er niet of niet voldoende aan onze behoeften kan worden voldaan. Maar een maatschappij die het welzijn van haar burgers tracht te verzekeren, moet zich afvragen op welke manier ze de armoede kan terugdringen. Hoe kan men de materiële en immateriële tekorten beperken, of het nu gaat om tewerkstelling, dan wel om opleiding, gezondheid, voeding, woonst of energiebehoeften? Hoe kan men uit die spiraal geraken? Welke leeftijdsgroepen lopen het meeste risico? Vrijwaart tewerkstelling nog van armoede? Bevinden vrouwen zich in een meer kwetsbare situatie dan mannen? Welke toekomst is er voor de minimuminkomens? Hoe lost men het probleem van het energietekort op?

1.1.2. Vaststellingen

Verscheidene punten zijn cruciaal.

Het verslag uit 2011 van de Europese Commissie betreffende de tewerkstelling en de sociale evolutie geeft volgende cijfers over de armoede in België. Voor het jaar 2010² werd de Europese armoededrempel bepaald op 60% van de mediaan van het beschikbare netto-inkomen. In ons land bedraagt die drempel 973 EUR per maand voor een alleenstaande en 2.044 EUR per maand voor een gezin bestaande uit twee volwassenen en twee kinderen; **14,6% van de Belgische bevolking** leeft onder de hierboven beschreven armoededrempel.

Zoals overal in Europa, lopen **kinderen** en bejaarden het meeste gevaar voor armoede. Wanneer 14,6% van de Belgische bevolking onder de armoedegrens leeft, loopt het percentage op tot 18,5% als het gaat om kinderen tussen 0 en 18 jaar en tot 19,4% voor personen van 65 jaar en ouder. Wie zijn jeugd in armoede doorbrengt, loopt aanzienlijk meer risico op om ook als volwassene arm te zijn.

Het gevaar voor armoede houdt ook verband met de lage tewerkstellingsgraad van de ouders, met het feit dat het oorspronkelijke gezin uit migranten bestaat en met het soort gezin waarin de jongeren leven. Zo stelt men

² De in dit deel gegeven cijfers, met uitzondering van de cijfers die betrekking hebben op de grotere kansarmoede bij vrouwen, komen uit het Verslag “Armoede in België – Federaal Jaarboek 2012”, dat werd gesponsord door de POD Maatschappelijke Integratie Acco, Leuven, januari 2012.

in België een toename vast van de eenoudergezinnen (15% tegenover 11% in Europa) en van de gezinnen met 3 en meer kinderen (32% tegenover 21% in Europa).³

Het gevaar voor armoede voor de **ouderen** schijnt groter te zijn in België dan in de buurlanden, maar die armoede zal minder acuut zijn in vergelijking met het Europees gemiddelde, een verschil dat kan worden verklaard door de rol die de sociale bijstand in België speelt (Inkomensgarantie voor ouderen of IGO).⁴

De **arbeidsmarkt** was lange tijd de beste garantie tegen armoede, maar dat is vandaag niet echt meer het geval. In België is 4,5% van de voltijdse werknemers arm en één op de vijf personen die onder de armoededrempel leven, werkt voltijds of deeltijds. Een van de voornaamste factoren van die toestand is de toename van de onzekere banen.

Het concept “**actieve insluiting**”, dat in de landen van de EU ontstond en werd ontwikkeld, biedt drie manieren aan om heel het veld van armoede en sociale uitsluiting te bestrijden: het erkennen en toepassen van het recht van individuen om over voldoende bestaansmiddelen te beschikken en om maatschappelijke hulp te krijgen om uitsluiting te bestrijden; aan iedereen die in staat is om te werken, hulp geven om (opnieuw) werk te vinden dat past bij zijn beroepsbekwaamheden of om dat werk te behouden; en een beroep doen op kwalitatief hoogstaande diensten voor het bevorderen van een sociaaleconomische herintegratie.

De geleidelijke positieve evolutie **naar meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen** wist de flagrante verschillen niet uit inzake loon⁵, deeltijds werk en tijdskrediet⁶ en pensioenbedrag⁷. Het is dus van cruciaal belang dat er wordt nagedacht over het verzoenen van privéleven en werk in hechte gezinnen, bij gescheidenen en in eenoudergezinnen.

Wie niet of niet meer actief is, beschikt in België over een **vervangingsinkomen** (rustpensioen, overlevingspensioen, werkloosheidsuitkering, leefloon en invaliditeitsuitkering) die hun **a minima** in staat stelt deftig te leven, maar wel dicht bij de armoededrempel. België is niet het enige land in die situatie: de gewaarborgde minima voor personen op actieve leeftijd liggen in Europa slechts zelden boven de armoederisicodrempel. Voor wat betreft de pensioenen slaagt België beter in het gelijkschakelen van de inkomens en vermijdt aldus dat ouderen in extreme armoede terechtkomen, maar zonder daarbij het aantal gepensioneerden te verminderen, dat onder de armoededrempel leeft.

De **energie-uitgaven** van de gezinnen hebben betrekking op de energiebevoorrading en kunnen niet los worden gezien van elementen zoals gezondheid, woningkwaliteit en milieubeleid. Ze zijn van invloed op het **gevaar voor kansarmoede**. De gezinnen die in de grootste moeilijkheden verkeren en die “beschermden klanten” worden genoemd, kunnen hulp van de OCMW’s krijgen om hun schuldenlast uit te wissen en te worden beschermd tegen het afsluiten van de toevoer. Het gebrek aan harmonisering (meer bepaald tussen de Gewesten⁸) compliceert evenwel de toegang tot de verschillende sociale maatregelen.

³ 70% van de arme kinderen (jonger dan 18 jaar) leven ofwel in een eenoudergezin ofwel in een gezin met twee volwassenen en drie of meer kinderen; 35,5% van de eenoudergezinnen leven onder de armoededrempel. Bijna één arm kind op twee (47%) leeft in een gezin waar de ouders werkloos zijn.

⁴ 19,4% van de senioren (65 jaar en ouder) leeft onder de armoededrempel. 40% van de senioren hebben een pensioen dat onder de armoededrempel ligt. 14% van de senioren krijgen geen enkel pensioen.

Van deze laatste leeft 91% onder de armoededrempel.

⁵ Op basis van het bruto-uurloon: vrouwelijke bedienden verdienen gemiddeld 25% minder dan mannelijke en arbeidsters 17% minder dan arbeiders (2008).

⁶ Moeders met jonge kinderen zorgen daar tweeënhalve keer meer voor dan de vaders. Dat leidt meer bepaald tot een hoog aantal vrouwen dat kiest (of gedwongen is) om deeltijds te werken, 44,3% van de vrouwen tegen amper 9,3% van de mannen (2010). En 95% van het voltijdse tijdskrediet dat wordt opgenomen om jonge kinderen op te voeden, komt op rekening van de vrouwen.

⁷ Gemiddeld bedraagt het pensioenverschil tussen vrouwen en mannen 23% en het stijgt tot 33% bij de zelfstandigen (2010). De cijfers betreffende “De vrouwen die meer te maken hebben met kansarmoede dan de mannen” komen uit de tweede uitgave van “Vrouwen en mannen in België. Genderstatistiek en -indicatoren”.

⁸ Cijfers: Gegevens die worden toegelicht in Het jaarboek over Armoede 2012 (p. 192)

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Aflossingsplannen gas/elektriciteit (waarvan % niet in acht genomen)	70893 (41,5%)	130000 (56%)	54000 (52% / 80%)
# afsluitingen van elektriciteit	1857	6300	700
# afsluitingen van gas	2836	3400	540

1.1.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 beschikt elke burger over de middelen waarmee hij aan zijn basisbehoeften en de daarmee relatieve behoeften kan voldoen en desgevallend van sociale bijstand (vervangingsinkomens) kan genieten om exclusie tegen te gaan. Het gaat erom iedereen een betaalbare toegang te garanderen tot kwaliteitsvolle dienstverlening op het vlak van gezondheid, onderwijs, mobiliteit, huisvesting en gezonde voeding.

In overeenstemming met de tegenover de EU aangegane verbintenissen, stelt België zich tot doel **380.000 personen uit de armoede te halen tegen 2020** en wel op basis van drie indicatoren (gevaar voor betrekkelijke armoede, zware materiële ontbering en gezinnen met lage tewerkstelling)

Met het oog op een grotere sociale heropleving, promoot en activeert België de strategische hulpmiddelen die aanwezig zijn bij de jongeren om aldus de vicieuze cirkel van de kinderarmoede te doorbreken. We mikken op een daling van 18,5 % in 2010 naar 15% in 2020, 10% in 2040 en zelfs 0% in 2050. De opzet is, dat die jongeren de hulpmiddelenactoren worden voor hun eigen ontwikkeling.

De sociale minima zullen hoog genoeg zijn om de evolutie van het algemene welzijn te volgen.

Het actieve inluitingsbeleid, dat geregeld moet worden gecontroleerd en geëvalueerd, zal een interactieve werkelijkheid zijn, die de drie wegen samenvoegen, die dat beleid ondersteunen in het kader van een geïntegreerde strategie en uitvoering.

Het zal dus gedaan zijn met verschillen in loon en pensioen tussen mannen en vrouwen.

Deeltijds werk zal een keuze zijn en geen verplichting meer.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. Elke burger beschikt over voldoende bestaansmiddelen waarmee hij aan de basisbehoeften kan voldoen.	- % van de bevolking onder de armoededrempel
2. Elke burger beschikt over middelen om zijn capaciteiten te ontwikkelen om een project te ondernemen dat zorgt voor sociale integratie	- Percentage schuldenlast van de huishoudens - Percentage functionele ongeletterdheid
3. De risicofactoren op kansarmoede worden regelmatig geïdentificeerd en vormen het voorwerp van doelgerichte en tijdelijke beleidslijnen.	- % van de bevolking dat een risico op armoede vertoont - % kinderen in armoede; - % eenoudergezinnen onder de armoededrempel (vrouwen - genderdimensie)
4. De sociale cohesie wordt gegarandeerd door de herverdeling van de geproduceerde welvaart en door de vitaliteit van het verenigingsleven.	- GINI (voor en na sociale transfers) of ratio S80/S20 - Indicatoren uit te werken op basis van de interfederale armoedebaarometer

1.2 Gezondheid

1.2.1 Inleiding

Ongelijkheden in gezondheid zijn onvermijdelijk of vermijdbaar. Ze zijn onvermijdelijk wanneer ze inherent zijn aan de menselijke biologie. Ze zijn vermijdbaar wanneer ze worden veroorzaakt door sociale ongelijkheden. Dat de armeren veelvuldiger in slechte gezondheid verkeren dan de rijkere, dat de hoger gediplomeerden gemiddeld langer leven dan de minder geschoolden, dat heeft te maken met ongelijkheden die afhangen van sociale gegevens en waarop men dus invloed kan uitoefenen. Erkennen dat er sociale ongelijkheden inzake gezondheid bestaan, en dat die niet verminderen (wel integendeel) ondanks de aanzienlijk financiële middelen die aan volksgezondheidsbeleid worden gependend, vormt een eerste stap. Erkennen dat gezondheid geen strikt persoonlijk gegeven is, maar wordt beïnvloed door een reeks factoren die representatief zijn voor de

plaats die een individu bekleedt in de sociale structuur, is een andere noodzakelijke voorwaarde voor het voeren van een doeltreffend beleid om sociale gezondheidsongelijkheden te bestrijden en te verkleinen. Tegenwoordig komen er meer **chronische ziekten** voor dan acute en die vormen de voornaamste oorzaken van morbiditeit en mortaliteit. Om te reageren op die verschuiving en op de daaruit voortvloeiende vraag naar onderzoek, behandeling, opleiding, *delivery systems* en kwaliteitsmetingen, moeten de gezondheidssystemen evolueren naar een wereldwijde dimensie.

Gezondheid en milieu zijn sterk **van elkaar afhankelijk**. De productie- en consumptiewijzen hebben invloed op de kwaliteit van de lucht (buiten- en binnenshuis), van het water, de grond, de bodem enz.

1.2.2. Vaststellingen

De gezondheid en de levensverwachting van de Belgen gaan erop vooruit dankzij de verbetering van de levensomstandigheden en de gezondheidszorg, maar niet in dezelfde mate voor iedereen.

In oktober 2010 bleek uit een onderzoek van de Koning Boudewijnstichting dat een man die in het bezit is van een diploma van het hoger onderwijs kan hopen **7,5 jaar langer** te leven dan een man die geen enkel onderwijs heeft genoten⁹ en een vrouw die hoger onderwijs genoot, kan hopen dat ze **18 jaar langer in goede gezondheid** leeft dan een vrouw die nooit onderwijs kreeg.¹⁰ Die cijfers geven een tamelijk opmerkelijk idee van de impact van de sociale ongelijkheden op de levensduur in goede gezondheid. Ze confronteren ons ook met de primordiale kwestie van de levenskwaliteit. Belangrijk is immers niet langer te leven, maar langer te leven in goede gezondheid.

Dat verschijnsel treft niet enkel de groepen die onderaan op de sociale ladder staan. Mensen uit de middenklasse leven korter en minder jaren in goede gezondheid dan men zou kunnen verwachten. In werkelijkheid hebben we te maken met een **sociale gradiënt**: de gezondheid en de levensverwachting dalen naarmate men op de sociale ladder daalt. De meest opvallende sociale ongelijkheden werden vastgesteld in verband met de prevalentie van diabetes en obesitas, en meer bepaald ook van hypertensie, artrose en functionele beperkingen.

Volgens alle indicatoren is de toestand gelijk gebleven tussen 1997 en 2008 en zijn de ongelijkheden inzake gezondheid vergroot voor wat betreft diabetes en hypertensie. Gelet op de economische conjunctuur, zou die trend blijvend kunnen zijn in België en zelfs in de Europese Unie.

Die ongelijkheden worden beïnvloed door sociale en sociaaleconomische determinanten (hoofdzakelijk het inkomen en het opleidingsniveau). Andere sociaal bepaalde factoren die het gevaar voor een slechte gezondheid vergroten, zijn het leefkader en de woning, de milieuhinder, het feit dat men leeft in een milieu dat economische kwetsbaar is en/of weinig sociaal kapitaal heeft.

In 2010 lanceert de EU de "Joint Action" over het thema van de gezondheidsongelijkheden¹¹. Dit project, waaraan België deelneemt, wil een gemeenschappelijk begrip van gezondheid ontwikkelen ("Health in All Policies approach"), alsook gemeenschappelijke methodologieën voor het bestuderen van het effect van het beleid op de gezondheid, met een billijkheidsprincipe ("Health Impact Assessment with an equity focus (HIAef)"). Via dat HIAef, doen de Ministers van Volksgezondheid en hun administraties aanbevelingen over projecten van andere sectorale beleidsvormen om de mogelijke gezondheidsongelijkheden die eruit kunnen voortvloeien te verminderen en/of te vermijden. In oktober 2011 heeft de WHO via haar "Political Declaration on Social Determinants of Health" de Ministers van Volksgezondheid van haar leden aangespoord om een nationale intersectorale aanpak tot stand te brengen over de problematiek van de sociale gezondheidsongelijkheden.

⁹ Een man van 25 jaar die hoger onderwijs genoot, heeft een levensverwachting van 80 jaar; een man die een diploma van het hoger middelbaar onderwijs heeft, sterft gemiddeld 2,5 jaar vroeger; een man die slechts een diploma van het lager secundair heeft, sterft 4 jaar vroeger; een man die slechts lager onderwijs volgde, 6 jaar eerder en een man die geen enkel onderwijs kreeg, 7,5 jaar vroeger.

¹⁰ Een vrouw van 25 jaar die hogere studies deed, kan hopen dat ze nog 47 jaar in goede gezondheid leeft; een vrouw die slechts een diploma van het (hoger of lager) middelbaar onderwijs heeft, kan rekenen op 5 tot 6 jaar minder in goede gezondheid; een vrouw die slechts lager onderwijs genoot, op 11 jaar minder in goede gezondheid; een vrouw die nooit onderwijs kreeg, op 18 jaar minder.

¹¹ «Joint Action on Health Inequalities (Equity Action) » <http://eurohelthnet.eu/research/joint-action-health-inequalities>.

De WHO definieert **chronische ziekten als ziekten die lang duren en langzaam vooruitgaan**. Zij worden dikwijls in verband gebracht met NCD's (Non Communicable Diseases) of niet-overdraagbare ziekten, maar in werkelijkheid omvatten ze ook overdraagbare ziekten. De meest courante chronische ziekten zijn cardiovasculaire aandoeningen, kankers, chronische obstructieve longaandoeningen en diabetes (NCD's), die vandaag de voornaamste oorzaken vormen van vroegtijdig overlijden en morbiditeit in Europa. Andere zogeheten chronische aandoeningen zijn onder meer chronische depressie, psychische aandoeningen, aids en hepatitis C.

Tegenwoordig zijn chronische ziekten de **voornaamste oorzaken** van mortaliteit en morbiditeit op wereldvlak. Ze zijn vandaag verantwoordelijk voor 60% van de mortaliteit op wereldschaal en van 86% op Europese schaal. In 2030 zullen ze verantwoordelijk zijn voor 75% van de wereldwijde mortaliteit.

Het effect en de toenemende prevalentie van de chronische ziekten zijn te verklaren door **verschillende factoren**: de vergrijzing van de bevolking, de risicofactoren (tabak, alcohol, voedingsgewoonten en lichamelijke activiteit), de sociale determinanten (armoede, sociale uitsluiting, ongelijkheden), milieufactoren (verstedelijking, pollutie, onvoldoende toegang tot en beschikbaarheid van voedsel en water van voldoende goede kwaliteit, ongezond leefkader en werk), het effect van de vooruitgang die werd geboekt op het gebied van medische behandeling (een groter aantal patiënten geneest of leeft langer met de ziekte).

De prevalentie is hoger in de lagere sociale groepen van de bevolking. Chronische ziekten en armoede vormen een vicieuze cirkel, waarbij armoede leidt tot een grotere blootstelling aan de risicofactoren voor chronische ziekten en de ziekten die daardoor ontstaan, op hun beurt een belangrijke oorzaak vormen van de negatieve spiraal die naar armoede leidt. Het is bewezen dat er een verband bestaat tussen een aantal sociale determinanten (hoofdzakelijk de opleiding) en de prevalentie van chronische ziekten en de risicofactoren ervoor.

De zeer hoge kosten voor het behandelen van chronische ziekten gaan nog toenemen en een aanzienlijke macro-economische impact hebben. Uit economische onderzoeken blijkt dat een toename van chronische ziekten met 10% kan leiden tot een vermindering van de jaarlijkse economische groei met 0,5%.

In het kader van duurzame ontwikkeling is gezondheid een doelstelling, maar ook een onontbeerlijke voorwaarde. Op de Conferentie van Helsinki (Ministeriële Conferentie over Milieu en Gezondheid van de WHO) in 1994, heeft België zich verbonden tot het opstellen van een **Nationaal Actieplan Milieu-Gezondheid (NEHAP)**. Dat in 2003 in concrete vorm gebrachte plan levert een samenhangend kader voor het optreden van de verschillende bevoegde institutionele partners, de federale overheid, de Gewesten en de Gemeenschappen, die geregeld betrokken of geraadpleegd worden, zowel voor de voorbereiding van de projecten als voor de identificatie ervan. Die projecten streven naar het perfectioneren van de kennis van de verbanden tussen milieu en gezondheid, het opstellen van aanbevelingen voor de institutionele en politieke beslissers, het concreet verbeteren van de gezondheid en het ontwikkelen van werkinstrumenten voor de actoren inzake gezondheid en milieu. De 7 aanbevelingen van het NEHAP, die vergezeld zijn van concrete maatregelen, zijn onderverdeeld in 3 groepen volgens de samenwerkingstypes die ze vereisen tussen de federale overheid en de deelentiteiten.

Met het uitzicht op 2050 doemen er **5 grote problemen en uitdagingen** op. De evolutie en de verslechtering van het milieu leiden tot een vermindering van de biodiversiteit en de aantasting van de ecosysteemdiensten, van de waterkwaliteit, van de buiten- en binnenlucht en ook tot een toename van de vervuilende stoffen die de gezondheid negatief beïnvloeden (POP, endocriene verstoorders enz.)¹².

De sociale ongelijkheden inzake milieugezondheid raken alle sociale groepen van de bevolking, maar sommige economische minder begunstigde groepen worden meer blootgesteld aan bepaalde milieurisico's die zouden moeten kunnen worden uitgeschakeld in de woning (sanitaire uitrusting, tabaksrook in de omgevingslucht, chemische besmetting, luchtvervuiling binnenshuis enz.), in de woonomgeving (gebrek aan collectieve installaties en openbare veiligheidsvoorzieningen, lawaai, nabijheid van vervuilde zones of van stortplaatsen,

¹² Het project "Steden en Vervuiling" van het NEHAP heeft een evaluatie gemaakt van de impact op de gezondheid van de luchtvervuiling op 3 Belgische stedelijke gebieden (Brussel, Antwerpen, Luik). De bevolking waarop dat onderzoek naar de impact op de gezondheid betrekking had, bedroeg ongeveer 2 miljoen inwoners. Uit de resultaten blijkt dat de huidige concentratieniveaus van de luchtvervuiling een aanzienlijke impact op de volksgezondheid hebben. Bijna 6 procent van de totale mortaliteit houdt verband met PM10-concentraties van meer dan 20 mg/M3.

luchtvervuiling in verband met het verkeer) en op de werkplek (blootstelling aan gevaarlijke stoffen, problemen in verband met thuiswerk wanneer de woning niet gezond is). Blootstelling aan milieuvervuiling is schadelijker voor kinderen omwille van hun grotere fysiologische kwetsbaarheid. Blootstelling aan chemische stoffen tijdens de kinderjaren en vóór de geboorte blijft een ernstig probleem, omdat er onbekenden en afwijkingen kunnen bestaan betreffende het absorptie- en metaboliseringsvermogen van die stoffen en de gevoeligheid aan de veroorzaakte schade (grotere gevoeligheid voor veel giftige en mutagene verbindingen). Het is dus van belang de blootstelling van vrouwen aan gevaarlijke stoffen te vermijden – meer bepaald van vrouwen die in hun vruchtbare leeftijd verkeren.

Klimaatveranderingen vormen een grote bedreiging voor de gezondheid van de mensen en voor de wereldwijde veiligheid in de arme en in de geïndustrialiseerde landen: problematiek van de voedselbevoorrading, toenemend risico voor natuurrampen, wijziging van de geografische spreiding van sommige besmettelijke ziekten, de zogenaamde “vector-borne diseases”, migratie van nieuwe planten- en diersoorten (bijvoorbeeld chikungunya, Nijlvirus) of oorzaken van nieuwe allergieën, ernstige weerslag op de wereldwijde voedselproductie, toenemende strijd voor natuurlijke rijkdommen enz. De commercialisering van producten die schadelijk zijn voor de gezondheid vormt ook een bedreiging omdat zij onvoldoende gecontroleerd zijn (voedingswaren, cosmetica, nanotechnologieën, GGO’s enz.),

Het menselijk lichaam wordt geregeld blootgesteld aan een combinatie van vervuilende stoffen die op elkaar inwerken in het milieu. Men weet nu dat een gecombineerde blootstelling aan verscheidene chemische stoffen de effecten ervan vermenigvuldigen; het komt er dan ook op aan de omvang van het effect daarvan op de gezondheid van de mensen te bepalen (meer bepaald het vermoeden van reproductieve giftigheid, endocriene verstoorders).

De kennis inzake milieugezondheid neemt toe. Ten aanzien van de moeilijkheid om de verbanden ervan te preciseren (veel factoren in het spel, niet-specifieke effecten, oorzaken met veel factoren, soms lange latente periodes tussen de blootstelling en het optreden van de symptomen, individuele risico’s enz.), moet men een bewakingsstelsel creëren met indicatoren en gegevenskruising¹³.

Zowel preventieve als curatieve gezondheidswerkers moeten zeker een opleiding krijgen in milieugezondheid (MGez) en milieugeneeskunde (MGen), maar die moet worden uitgebreid tot andere beroepsgroepen (architecten, leerkrachten enz.) en tot de bevolking in het algemeen (scholen, media).

1.2.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 leiden de mensen een gezond en waardig leven in een gezonde omgeving (binnen- en buitenlucht, water, voeding, verbruiksgoederen, bouwproducten, enz.). De chronische ziekten en sociale ongelijkheden op het vlak van gezondheid zijn sterk teruggeschoefd, beleidslijnen beheren de invloeden van de sociale en milieugebonden determinanten van de gezondheid en een “whole of government” en “whole of society” gezondheidsbeleid (*Health In All Policies*) is de norm.

Strategische doelstellingen tegen 2050	indicatoren
1. Het verschil tussen de levensverwachting en vooral de levensverwachting in goede gezondheid naargelang van het opleidingsniveau en naargelang het geslacht is met gemiddeld 50% verlaagd.	- Verschillen in levensverwachting en levensverwachting in goede gezondheid, (man - vrouw) tussen de hogere en lagere opleidingsniveaus of andere sociaaleconomische indicatoren (te bepalen, ook om er de internationale dimensie in te omvatten)
2. Het ziektecijfer/sterftecijfer verbonden aan chronische ziekten is verlaagd.	- Sterftepercentage per geslacht, leeftijd en sociaal-economische categorieën in verband met hart- en bloedvatenziekten, kankers, diabetes en chronische ademhalingsziekten
3. Kwaliteitsvolle gezondheidszorg is toegankelijk voor iedereen en in het bijzonder voor kwetsbare groepen (mensen met een handicap, kansarmen, vruchtbare en zwangere vrouwen en kinderen, enz.).	- % Remgeld - Indicatoren inzake milieugezondheid voor kansarme groepen, moeders en kinderen (POP’s in moedermelk, blootstelling van kinderen aan

¹³ België neemt deel aan het inwinnen en opvolgen van de ENHIS-indicatoren.

	chemische stoffen in voedingsmiddelen) (te bepalen)
4. Er wordt rekening gehouden met de gevolgen van milieubederf op de gezondheid.	- Indicatoren leefmilieu – gezondheid van de WHO verdeeld volgens het geslacht (te bepalen)
5. De kennis en het toezichtstelsysteem worden ontwikkeld om het inzicht in de rechtstreekse verbanden qua oorzaak en gevolg tussen het milieu en de gezondheid te verbeteren, met inbegrip van opkomende risico's die bijvoorbeeld verbonden zijn aan de klimaatveranderingen, aan de invoering van nieuwe producten of aan combinaties van vervuilende stoffen.	- Een methode uitwerken om de aanvaardbare dagelijkse doses te berekenen, rekening houdend met het cocktail-effect (te bepalen) - "Nanomaterialen" en verbruiksproducten registreren die stoffen vatten die als schadelijk zijn erkend of waarvan dat wordt vermoed (te bepalen) - Indicatoren milieu - gezondheid opvolgen die verbonden zijn aan opkomende risico's (te bepalen) - % vakmensen uit de gezondheidssector en andere vakmensen (stedenbouw, leerkrachten, enz.) met een opleiding in milieugezondheid (te bepalen)

1.3 Werkgelegenheid en vaardigheden

1.3.1. Inleiding

Het verlengen van de levensverwachting en het in stand houden van een performant socialezekerheidssysteem vergen een toename van de beroepsbevolking. Volgens de Studiecommissie voor de Vergrijzing (2011), zal België in 2060 volgende sociaaleconomische toestand kennen: de arbeidsproductiviteit zal gemiddeld toegenomen zijn met 1,5% per jaar, de tewerkstellingsgraad met gemiddeld 0,3% per jaar, de economische groei zal gemiddeld 1,8% bedragen en de structurele werkloosheidsgraad zal vanaf 2030 op 8% liggen.

Het is tijd om opnieuw na te denken over de arbeidscyclus en -organisatie en te zorgen voor de veranderingen die nodig zijn om een intelligente, duurzame en inclusieve groei te bevorderen. Inzake tewerkstelling en sociale insluiting zijn de maatregelen die vandaag door de Belgische overheden worden uitgevoerd, gericht op de doelstellingen die werden vastgelegd in het kader van de Strategie Europa 2020 en van de substrategieën die overeenstemmen met de Richtsnoeren voor het werkgelegenheidsbeleid. Tewerkstelling moet een van de grote krachtlijnen en prioriteiten blijven van sociale insluiting en van armoedebestrijding, gezondheid en veiligheid op het werk.

Men moet vooruitkijken en zich een beeld vormen van de arbeidsmarkt in 2050.

1.3.2 Vaststellingen

Dankzij de in 2009 op nationaal vlak gedane vaststellingen kunnen we een **projectie maken naar 2020**.

De tewerkstellingsgraad van 35,3% voor personen uit de leeftijdsgroep van 55 tot 64 jaar zou moeten stijgen tot 50%. De verlenging van het beroepsleven kan invloed hebben op de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de werknemers. Tijdens heel de beroepsloopbaan moeten er goede arbeidsvoorwaarden gewaarborgd zijn. Dat houdt in dat de werkgevers moeten akkoord gaan om oudere werknemers langer in dienst te houden en de kosten te dragen voor het aanpassen van sommige werkplekken, alsook voor beroepsopleiding of reconversie. Van hun kant moeten oudere werknemers zich aanpassen aan de technologische evolutie en die volgen door middel van levenslange opleidingen.

De tewerkstellingsgraad van vrouwen zou moeten stijgen van 61% naar 69%, met als doelstelling het verminderen van het bestaande loon- en pensioenverschil tussen mannen en vrouwen. De jongerentewerkstelling bedraagt 43,8%. Het aandeel van de jongeren die niet werken en die geen school of opleiding volgen, vermindert van 11,1% tot 8,2%. De tewerkstellingsgraad van werknemers van buitenlandse herkomst bedraagt 40,9%. De projecties met betrekking tot het verschil in tewerkstellingsgraad tussen Belgen en burgers die niet uit de EU komen (werknemers van 20 tot 64 jaar) vertonen een daling van 27,5% tot minder dan 16,5%.

Het deelnemen aan de markt van werknemers met een arbeidshandicap moet ook stijgen. Er moeten overigens maatregelen worden getroffen om de integratie in het beroepsleven te bevorderen van gehandicapte of chronisch zieke personen.

Anderzijds behoren de lasten op arbeid en meer bepaald op laag betaalde arbeid tot de hoogste in de Europese Unie. Die problematiek geeft veel te denken, meer bepaald over een verschuiving van een belasting op het inkomen naar een belasting op de consumptie.

Bovendien is de verhouding tussen de milieuheffingen en de belasting op arbeid de laagste in Europa.

De opkomst van nieuwe technologieën, de wereldwijde economische en financiële crisis van 2008, alsook de problemen in verband met de klimaatverandering, de beschikbaarheid van de natuurlijke rijkdommen en het vrijwaren van de biodiversiteit, tonen aan hoezeer het nodig is de productie- en consumptiewijzen opnieuw te bekijken en ze hebben weerslag op de tewerkstelling en de vaardigheden. De Europese EMCO-aanbevelingen uit 2010 spreken zich uit ten gunste van een vergroening van de economie en het creëren van “groene jobs”. De “juiste” overgang naar een economie met minder koolstof houdt in dat er nieuwe beroepen zullen ontstaan en vooral dat er veel bestaande beroepen in alle economische sectoren zullen worden omgevormd.

De vergroening van de arbeidsmarkt vergt dat alle betrokken actoren samen hun verantwoordelijkheden nemen. Dat houdt in dat de overheden (nog meer) milieuaspecten integreren in hun economisch beleid, dat de ondernemingen hun werken ‘vergroenen’ door het creëren van groene jobs en/of het invoeren van *greener workplaces*, dat de werknemers profiteren van de nodige opleidingen, kwalificaties of bijscholingen op hun respectievelijke terreinen en dat de werknemers van de meest vervuilende sectoren, die dreigen te verdwijnen, worden begeleid op hun reconversietraject, meer bepaald door middel van beroepsopleidingen.

In dergelijke context is het aandeel van het onderwijs en de beroepsopleiding van primordiaal belang bij de overgang naar een economie met weinig koolstof en efficiënt gebruik van de hulpmiddelen, waarvan men de verandering moet identificeren om erop vooruit te lopen. In het kader van de strategie Europa 2020, neemt de Europese Commissie vier primordiale uitdagingen in aanmerking: de toename van het aantal **studenten** voor elk hoger studieniveau (graduaten, masters, doctoraten); de toename van de kwaliteit van het onderwijs en de insluiting van alle groepen uit de maatschappij (migranten, mensen met specifieke behoeften...); het verbeteren van de studiemogelijkheden in het buitenland (bijvoorbeeld het Erasmus-programma uitbreiden opdat men een volledige studiecycclus in het buitenland zou kunnen volgen of een Erasmus-programma voor leerkrachten maken); het versterken van de banden tussen onderwijs, onderzoek en bedrijven.

In België hebben de sociale partners zich ertoe verbonden 1,9% van de loonmassa van de ondernemingen te investeren in de opleiding van de **werknemers**. Die doelstelling wordt momenteel niet gehaald. Werknemers moeten kennis en kunde vernieuwen en/of verwerven om te kunnen voldoen aan de eisen van de markt. Het is van essentieel belang de opleidingsinstrumenten aan te passen en de **lesgevers op de hoogte te brengen van de recentste goede praktijken**. Dat geldt ook voor het grootst mogelijk aantal ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor gezondheid en veiligheid op het werk.

De wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn op het werk bevat het concept van gezondheid en veiligheid op het werk (GVW) en het beheren van de psychosociale risico's. Daaruit blijkt dat er nog meer moet worden gedaan om een **preventiecultuur** inzake arbeidsongevallen en beroepsziekten aan te kweken om een **nulrisico voor ongevallen** zo dicht mogelijk te benaderen en een epidemiologisch bewakingssysteem in te voeren om opduikende risico's zo vlug mogelijk te ontdekken en algemene statistieken op te stellen.

Vandaag wordt algemeen aangenomen dat een **nieuwe aanpak van de human resources** ruimplaats moet laten voor de nieuwe persoonlijke ontwikkelingstechnieken en op die manier bijdragen tot het welzijn van de werknemers op hun werk. Net zoals de aanpassing van het ritme en de werkuren en de mogelijkheid om werk en privéleven beter met elkaar te verzoenen.

1.3.3 Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 heeft elke burger in de werkende leeftijd die dat wenst toegang tot waardig werk. Werkgelegenheid wordt als een van de overbrengers van sociale integratie beschouwd. De werkloosheid is beperkt tot de frictiewerkloosheid en de maatschappij zorgt voor een vangnet zodat werkloosheid niet tot kansarmoede leidt. De arbeidsomstandigheden garanderen een betere levenskwaliteit: de gezondheid en de veiligheid op het werk worden ondersteund door een epidemiologisch toezichtstelsel en een preventiecultuur. Bovendien ging de transitie van onze maatschappij naar duurzame ontwikkeling gepaard met nieuwe arbeidsverschuivingen, bijvoorbeeld groene banen of banen op het vlak van personen hulp.

GVW zal worden erkend als een volwaardig onderdeel van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de ondernemingen (ISO 26000). Ze zullen worden ondersteund door een systeem van epidemiologische bewaking en een preventiecultuur, zoals hierboven gezegd. Ze zullen ook de terbeschikkingstelling omvatten van uitrustingen en producten die nodig zijn voor het uitvoeren van het werk en voor het organiseren van opleidingen voor het juiste en ongevaarlijke gebruik ervan.

De minder talrijke in invaliditeit zijnde personen zullen profiteren van een begeleiding om opnieuw werk te vinden en niet in armoede te vervallen. De betrekkingen in de beroepssfeer zullen worden geoptimaliseerd, meer bepaald door methodes voor management en organisatie van het werk, net zoals het arbeidstempo en de kwaliteit van de beroepssfeer. Bovendien zullen de risico's waaraan het individu wordt blootgesteld op het werk en daarbuiten, op een allesomvattende manier worden bekeken. De mens zal opnieuw in het centrum van de belangstelling staan en op die manier beter zijn werk met zijn privéleven kunnen verzoenen.

In de lijn van de Strategie Europa 2020 heeft de Belgische overheid maatregelen getroffen met betrekking tot de 7 prioritaire krachtlijnen: het beheersen van de loonkosten, het verminderen van de (para)fiscale druk op de lage lonen, het doen toenemen van de levenslange opleiding van de werknemers en van de kwalificatie van de werkzoekenden, het vergroten van de deelname van de doelgroepen aan de arbeidsmarkt, het hervormen van het werkloosheidssysteem en het verbeteren van het recht van de werknemer om de flexibiliteit en zekerheid en de intergewestelijke mobiliteit te promoten.

Met het oog op **2020** heeft België volgende doelstellingen inzake werkgelegenheid en insluiting: een tewerkstellingsgraad van 73,2% bereiken bij de oudere werknemers van 20 tot 64 jaar; het voortijdig verlaten van de school terugdringen tot 9,5%; een niveau van 47% jonge afgestudeerden uit het hoger onderwijs halen; het aantal personen dat in armoede of sociale uitsluiting dreigt te vervallen, met 380.000 eenheden verminderen tegenover 2.194.000 in 2008).

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De arbeidsmarkt is voor iedereen toegankelijk en biedt elke burger in de werkende leeftijd waardig werk aan.	- Tewerkstellingspercentage van vrouwen, jongeren, bejaarden, laaggeschoolden, personen met een fysieke en mentale handicap - % ongewild deeltijds werk, verdeeld volgens geslacht - % arme werknemers, % voortijdige schoolverlaters - Activiteitsgraad
2. Het werkloosheidsniveau is beperkt tot de frictiewerkloosheid.	- % werkloosheid
3. De arbeidsomstandigheden worden gedurende de hele loopbaan aangepast om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken.	- % arbeidsongevallen - % personen in invaliditeit, zelfmoorden (te bepalen) (alle indicatoren verdelen volgens geslacht) - Salariskloof tussen mannen en vrouwen bij gelijk werk - % deelname aan bijscholing

2 | Een weerbare maatschappij, die haar economie aanpast aan de economische, sociale en ecologische uitdagingen

We hebben zojuist uitgelegd wat we onder een inclusieve en solidaire maatschappij verstaan. Hieronder zetten we uiteen wat we onder een weerbare maatschappij verstaan.

In 2050 zijn de productie- en consumptieactiviteiten gebaseerd op een efficiënt gebruik van de natuurlijke hulpbronnen met inachtneming van de grenzen van onze planeet. Bovendien dragen ze bij tot de sociale en economische ontwikkeling. De economische groei wordt volledig losgekoppeld van het milieubederf en wordt gekoppeld aan het creëren van waardig werk, waarbij tegelijkertijd een aanbod van voldoende goederen en diensten wordt verzekerd die aan de basisbehoeften tegemoetkomen. Deze doelstelling houdt hoge ecologische en sociale prestaties in van alle goederen en diensten over hun hele levenscyclus (van de ontginning van de grondstoffen tot hun verwijdering). Er wordt op grote schaal hernieuwbare energie ontwikkeld en het energieverbruik is aanzienlijk verlaagd. Mobiliteit en vervoer dragen bij tot de sociale en economische ontwikkeling en zijn milieuvriendelijk dankzij een geïntegreerd multimodaal vervoersysteem, maximale veiligheidsomstandigheden, een drastische vermindering van de milieuhinder, meer bepaald door de externe kosten te integreren in de vervoersprijzen en door een aangepaste ruimtelijke ordening. De voedingspatronen hebben geen negatieve invloed op de gezondheid noch op het milieu dankzij gezonde producten, een geïntegreerde landbouwproductie en minder voedselverspilling.

Opdat een maatschappij zich zou kunnen ontwikkelen tot een dergelijk type, moet ze natuurlijk zelf innovatief zijn.

2.1. Een economie die haar consumptie en productiewijzen aanpast

2.1.1. Inleiding

De “hulpmiddelen” (grondstoffen zoals brandstoffen, mineralen en metalen, voedingsproducten, de bodem, het water, de lucht, de biomassa en de ecosystemen) staan sedert verscheidene tientallen jaren meer en meer onder druk. Wanneer de huidige trends standhouden, zal de wereldbevolking tussen dit en 2050 toenemen met 30% en zodanig veel behoeften hebben, dat er niet één, maar twee planeten zouden nodig zijn om daaraan te voldoen. Het is hoog tijd voor strategische vernieuwing.

2.1.2. Vaststellingen

In de loop van de 20e eeuw heeft de wereld zijn **verbruik** van fossiele brandstoffen **vermenigvuldigd** met 12 en de ontginning van materiële hulpmiddelen met 34. Nu verbruiken wij in de EU elk jaar 16 ton hulpmiddelen per persoon, waarvan er 6 worden verspild en de helft daarvan op een stortplaats terecht komt. **De hulpmiddelen worden schaars** en steeds duurder, wat een nefaste weerslag heeft op de economie.

De voorraad mineralen, metalen en energie, net zoals die van vis, hout, water, vruchtbare grond, zuivere lucht, biomassa en biodiversiteit staat meer en meer onder druk; hetzelfde geldt voor de stabiliteit van het klimaatstelsel. **Terwijl de vraag naar voedsel, veevoeder en vezels wereldwijd met 70% zou kunnen toenemen tussen dit en 2050**, wordt 60% van de voornaamste ecosystemen van de planeet waarin die hulpmiddelen worden geproduceerd, al vernield of op niet-duurzame wijze ontgonnen.

Anderzijds blijft ons economisch systeem **ondoelmatig gebruik** van de hulpmiddelen **aanmoedigen** door de kostprijs van sommige ervan lager in te schatten dan hij werkelijk is. Zo is de Wereldraad van Ondernemingen voor Duurzame Ontwikkeling van oordeel dat men tussen dit en 2050 de productiviteit van de hulpmiddelen moet vermenigvuldigen met 4 tot 10¹⁴.

¹⁴ World Business Council for Sustainable Development, *Vision 2050 – The new agenda for business*, Genève, 2010, p. 30.

Een **strategisch kader** dat innovatie en het performante gebruik van de hulpmiddelen beloont, zal economisch gunstige voorwaarden scheppen voor een betere beveiliging van de bevoorrading. Men moet nieuwe producten en diensten ontwikkelen, nieuwe middelen vinden om de input te verminderen, de afvalproductie verkleinen en zorgen voor een verbetering van de productieprocessen, het voorraadbeheer, de handelsmethodes en de logistiek. Men moet de consumptieschema's veranderen en hergebruik, recyclage, het vervangen van materialen, het opnieuw ontwerpen van producten en het spaarzaam omgaan met hulpmiddelen promoten. **Om het potentieel van de nieuwe groeimiddelen vrij te maken, moet het beleid dat onze economie en levenswijzen vorm geeft, coherent en geïntegreerd zijn**

2.1.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 draagt de economische activiteit volop bij aan duurzame ontwikkeling. Binnen een context van toenemend welzijn ontwikkelt zij projecten die waardig werk, persoonlijke ontplooiing en lichamelijk en mentaal welzijn creëren. De ontwikkeling wordt gemeten met behulp van een reeks indicatoren die het BBP aanvullen om zo de talrijke dimensies van duurzame ontwikkeling te omvatten.

Het economisch, financieel en monetair beheer, dat op het meest efficiënte beleidsniveau wordt toegepast (mondiaal, Europees, federaal, gewestelijk of gemeentelijk), garandeert een rechtvaardig beheer van de mondiale collectieve goederen, een eerlijkere concurrentie tussen de verschillende actoren en het valoriseert de niet-monetaire uitwisselingen.

De productie- en consumptieactiviteiten van België zijn gebaseerd op een efficiënt gebruik van de hulpbronnen en op het respecteren van de beperkingen van onze planeet. Op die manier draagt het land bij tot een algemene omvorming van de economie, ook op internationaal en Europees niveau. Alle natuurlijke hulpbronnen worden duurzaam beheerd, zowel de grondstoffen zelf, als de opgewekte energie. Ongeacht of die nu worden geproduceerd met water, wind of uit de grond komt.

De consumptielogica is innovatief. Zo worden behoeften bijvoorbeeld niet noodzakelijk ingevuld door nieuwe goederen te verwerven. Ze kunnen onder meer worden ingelost door bestaande goederen te hergebruiken of door diensten te gebruiken waarmee hetzelfde doel kan worden bereikt. De burgers beschikken over voldoende en betrouwbare informatie over de gevolgen van hun consumptiegewoonten zodat zij verstandige en verantwoordelijke keuzes kunnen maken tussen producten en diensten met hoe milieu- en sociale prestaties gedurende hun hele levenscyclus. De geprogrammeerde veroudering van producten is niet langer van kracht, de overconsumptie is verlaagd en, uiteindelijk, is de koopkracht vergroot.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De economische ontwikkeling van de maatschappij wordt gemeten door rekening te houden met de invloeden ervan op de mens en het milieu.	<ul style="list-style-type: none"> - Ontkoppelingsindicator tussen het BBP en het grondstoffenverbruik (biomassa, metalen en fossiele brandstoffen) - Productiviteit van de hulpbronnen (inclusief de invoer te bepalen) - Gebruik van de ontkoppelings- en productiviteitsindicatoren van de hulpbronnen in het systeem van de nationale rekeningen
2. De prijzen van goederen en diensten geven duidelijke signalen die rechtstreeks de sociale en milieu-externaliteiten weergeven.	- Indicator te bepalen
3. Alle op de markt gebrachte goederen en diensten hebben maximale ecologische en sociale prestaties gedurende hun hele levenscyclus.	- % van op de markt gebrachte producten en diensten met een label dat door de overheden is gecertificeerd (Europees ecologisch label, label voor biologische landbouwproducten, eerlijk label, sociaal label)
4. De organisaties dragen bij tot duurzame ontwikkeling door hun milieu- en sociale prestaties te vergroten.	<ul style="list-style-type: none"> - Aantal organisaties (overheden, ondernemingen, NGO's, enz.) die een duurzaam beheersysteem hebben ingevoerd (ISO14001, EMAS, ISO26000, SA8000) (te bepalen) - % van ondernemingen die de ecologische afdruk en de koolstofbalans van hun organisatie hebben bepaald

5. Er bestaan verschillende vormen van economische organisaties naast elkaar om te beantwoorden aan de maatschappelijke behoeften.	- Indicator te bepalen
6. De steun aan innovatie respecteert de principes van duurzame ontwikkeling.	- Indicator te bepalen

2.2. Energie

2.2.1. Inleiding

De energiesector staat voor drie uitdagingen: voldoen aan de toenemende energiebehoefte en aan het geleidelijk zeldzamer worden van de fossiele energiebronnen, alsook de uitstoot van broeikasgassen (BKG's) terugdringen. Om die grote uitdagingen aan te nemen, in het besef dat er 9 miljard mensen op aarde zullen leven in 2050, moet de maatschappij zich doelstellingen opleggen en de middelen gebruiken om daarin te slagen, wel wetende dat de verschillende factoren van de problematiek met elkaar verbonden zijn.

2.2.2. Vaststellingen

Er zal het volgende moeten gebeuren: de bevoorrading van het land veiligstellen, het land minder afhankelijk maken van energie¹⁵, ervoor zorgen dat iedereen tegen een redelijke prijs toegang heeft tot de levensnoodzakelijke energie, wat impliceert dat er geen kansarmoede inzake energie meer mag zijn, dat de CO₂-uitstoot tot een minimum moet worden beperkt en dat de ecosystemen met grote biodiversiteit moeten worden beschermd.

Hoe kan men dat doen? We schuiven drie middelen naar voor. Het eerste bestaat erin zoveel mogelijk hernieuwbare energie te gebruiken en dus te verzaken aan fossiele brandstoffen, die koolstofdioxide in de atmosfeer brengen, wat het voornaamste broeikasgas is dat de klimaatopwarming veroorzaakt. Zo stelt de **“Energy Roadmap 2050”** van de Europese Commissie dat de in 2050 geproduceerde energie voor 96 – 99% zal voortkomen van hernieuwbare bronnen.

Het tweede middel bestaat uit de verhoging van de energie-efficiëntie om de totale vraag te doen dalen en toch hetzelfde comfort te behouden. Dat veronderstelt investeringen in onderzoek en in technologieën die zowel dienen voor het privéverbruik (domotica, nieuwe soorten huishoudtoestellen...) als voor het industrieel verbruik, op het gebied van hernieuwbare energie om de hoeveelheid koolstof te verminderen, in de infrastructuur (bouwen en renoveren van installaties) en de transport- en distributienetwerken.

Er zou ook voor een grotere fiscale cohesie moeten worden gezorgd, door bijvoorbeeld sommige fiscale voordelen af te schaffen.

Biomassa uit bossen en landbouw, die als een hernieuwbare energie wordt beschouwd, wordt meer en meer voor energiedoeleinden gebruikt. Toch is een zeker rationalisatie daarbij nodig, aangezien ze invloed heeft op de biodiversiteit en op het klimaat.

Om de maatschappij koolstofvrij te maken, is er een weloverwogen en gezamenlijke actie nodig van de verschillende beleidsniveaus. Om te voldoen aan de Europese verplichtingen, werden er op Belgisch niveau federale en gewestelijke plannen samengevoegd tot nationale plannen in het kader van het samenwerkingsakkoord CONCERE-ENOVER tussen de Federale Staat en de Gewesten. Door het federaal Planbureau en door de Algemene Directie Energie van de FOD Economie werden er gezamenlijk systematisch te actualiseren toekomstonderzoeken uitgevoerd over de gas- en elektriciteitsbevoorrading. Momenteel bestrijken die onderzoeken een periode tot ongeveer 2020.

Onder de hoede van CONCERE-ENOVER, de energieoverleggroep tussen de Staat en de Gewesten, hebben de federale en gewestelijke energieministers een studie opgestart onder de titel “100% hernieuwbare energie in 2050?”. Die wordt uitgevoerd in samenwerking met het Federaal Planbureau, de VITO (Vlaamse instelling voor

¹⁵ Vandaag heeft België geen eigen fossiele brandstofvoorraden meer en is het land voor zijn energiebevoorrading zeer sterk afhankelijk van het buitenland.

technologisch onderzoek) en het ICEDD (Institut de Conseil et d'Études en Développement Durable). Die studie dient om te bepalen in hoever en onder welke financiële, ecologische en maatschappelijke omstandigheden men zijn toevlucht zal kunnen nemen tot hernieuwbare energie.

Opdat iedereen toegang zou hebben tot energie, zal België ook rekening houden met de vorderingen van RIO+20.

2.2.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

Het feit dat fossiele brandstoffen geleidelijk uitgeput raken evenals de productie van broeikasgassen als gevolg van hun gebruik, dwingen onze maatschappij ertoe de komende jaren een immense uitdaging aan te gaan: het geleidelijk aan stellen zonder deze brandstoffen die momenteel een groot deel van ons energieverbruik uitmaken en tegelijkertijd de bevoorradingszekerheid inzake energie (via de integratie van de energiesystemen op Europees niveau), een gelijkwaardig comfortniveau en aan iedereen de toegang tot energie voor zijn basisbehoeften garanderen.

De "Strategie Europa 2020" en het vlaggenschipinitiatief 'Een efficiënt gebruik van hulpbronnen', dat werd gepubliceerd in januari 2011, legt de doelstellingen van België **voor 2020** vast. Het bruto finaal energieverbruik van het land moet zeker voor 13% bestaan uit energie die voortkomt uit hernieuwbare energiebronnen en zeker uit 10% energie die wordt geproduceerd uit hernieuwbare energiebronnen uit de transportsector.¹⁶

Inzake energie-efficiëntie stelt België zich tegen 2020 tot doel het primaire energieverbruik te verminderen tot 18%, wat genoteerd staat in het Nationaal Hervormingsprogramma 2011.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. Hernieuwbare energie wordt op grote schaal ontwikkeld en maakt het grootste deel uit van het energieverbruik.	- % van het bruto finaal energieverbruik dat op basis van hernieuwbare energiebronnen wordt geproduceerd
2. De elektriciteitsproductie is sterk verminderd in koolstof (van 96 tot 99 % in de "Roadmap voor energie tegen 2050" van de Europese Commissie).	- % elektriciteit die wordt geproduceerd zonder de ermee gepaard gaande Loonontwikkeling van fossiele koolstof - % elektriciteit die wordt geproduceerd op basis van hernieuwbare energiebronnen
3. Het primaire energieverbruik is aanzienlijk verlaagd.	- Primair energieverbruik
4. De toevlucht tot biomassa voor energie-doelstellingen gebeurt zonder de andere gebruiksvormen te schaden, in het bijzonder de voeding en het milieu (bodemkwaliteit, biodiversiteit, enz.).	- Respecteren van duurzaamheidscriteria voor de invoer van biomassa voor energiedoelstellingen
5. Het begrip energiebevoorradingszekerheid wordt op nationaal en Europees niveau begrepen.	Indicatoren te bepalen
6. Energie is voor iedereen toegankelijk.	- Indicatoren te bepalen (% van kansarme huishoudens op het vlak van energie of aantal vermogenbegrenzers) - Internationale indicator te bepalen na Rio+20 (Energy4All)

2.3. Mobiliteit en vervoer

2.3.1. Inleiding

De transport- en mobiliteitssector staat voor grote uitdagingen. Welke grote verrassingen staan er ons te wachten inzake technologische innovaties? Hoe moeten we omgaan met het post-petroleumtijdperk en met de overgangsfase waarin we ons al bevinden? Welke toekomst heeft biobrandstof? Hoe moeten we voorkomen dat het wegennet tegen 2030 volledig dichtslibt? Hoe moeten we de mentaliteit en het gedrag doen veranderen om het openbaar vervoer en zachte transportwijzen zoals carsharing en carpooling te promoten?

¹⁶ Die Europese doelstellingen hangen af van het in acht nemen van de duurzaamheidscriteria die worden bepaald in Richtlijn 2009/28/EG.

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de manieren waarop we ons verplaatsen minder impact op het milieu hebben? Dat zijn slechts enkele vragen van de vele die men zich kan stellen in verband met de mobiliteit en het vervoer van morgen.

Dit deel behandelt die verschillende thema's hoofdzakelijk onder de invalshoek van het personenvervoer. Het goederenvervoer als dusdanig komt hier niet aan bod.

2.3.2. Vaststellingen

Op basis van de "BELDAM"-enquête (Belgian Daily Mobility)¹⁷, blijft het favoriete vervoersmiddel blijft de **auto**, die met 63,6% van de verplaatsing ver vooruit ligt op te voet gaan (16,3%), de (al dan niet gemotoriseerde) tweewielers (9%) en het openbaar vervoer (8,5%). Er is een kleine vermindering van de dagelijkse verplaatsingen en een toename van het aantal personen dat op de spitsuren reist. Het aantal met de auto afgelegde kilometers nam met 10% toe in 10 jaar, meer bepaald op de autosnelwegen. Die toestand komt hoofdzakelijk voort uit de toename van het wagenpark, dat steeg van 4,6 miljoen voertuigen in 2000 tot 5,3 miljoen in 2010, en uit een kleine verlaging van de bezettingsgraad van de voertuigen, die daalde van 1,4 personen in 2000 tot 1,37 in 2010. Het aantal afgelegde kilometers per voertuig is dan weer stabiel gebleven met een gemiddelde van ± 15.700 kilometer/jaar.

Wat betreft de **groei van de vervoersvraag en de toename van de verkeersopstoppingen** voorziet het Nationaal Planbureau, bij ongewijzigd beleid, een toename met 30% van het aantal kilometer-passagiers en met 60% van het aantal kilometer-ton. Daardoor zal de gemiddelde snelheid met 31% dalen tijdens de spitsuren en met 17% in de daluren. Zowel voor het personen- als voor het goederenvervoer zal dat leiden tot een grote opstopping, met de weerslag waarvan men ernstig rekening moet houden op het vlak van economie, milieu, klimaat en infrastructuur. Men stelt niettemin vast dat het gebruik van het openbaar vervoer, van de fiets en van carsharing (systemen van gedeelde voertuigen) sedert 2000 toeneemt.

Volgens de Europese Commissie is de **transportsector heel afhankelijk van petroleum** (96% in de EU). In de komende jaren zal de toenemende vraag naar petroleum voor 90% te wijten zijn aan de toename van de vraag naar vervoer. Volgens het Internationaal Energieagentschap loopt het tijdperk van goedkope aardolie naar zijn einde. De combinatie van de hogere exploratie- en productiekosten, en de voortdurende toename van de vraag naar individueel vervoer in de opkomende economieën zal de prijs van een vat aardolie doen stijgen tot 210 \$ in 2035.

De effecten op het milieu, de maatschappij en de economie zullen groot en uiteenlopend zijn. **Inzake milieu** heeft de uitdaging betrekking op het **klimaat**, de luchtvervuiling en de biodiversiteit.

De transportsector in België is verantwoordelijk voor 20% van de BKG-uitstoot en voor 22% van de CO₂-uitstoot. Het wegverkeer alleen vertegenwoordigt 98% van de BKG-uitstoot en 97% van de CO₂-uitstoot van de transportsector. Men zou hier ook rekening moeten houden met het vervoer in de lucht en over zee. Het PLANET-model van het Federaal Planbureau houdt rekening met een toename, bij onveranderd beleid, van ongeveer 12% tegen 2030 (referentiejaar 2005), terwijl die toename 18% zou bedragen volgens het TREMOVE2009-model.

Wat betreft de N₂O, waarmee geen rekening wordt gehouden in de Europese emissiereglementering, voorziet het Federaal Planbureau een toename van de uitstoot met 31 tot 67% in de periode 2005-2030.

Voor de **plaatselijke lucht** moet men een onderscheid maken tussen de vervuilende stoffen waarmee rekening wordt gehouden in de Europese regelgeving (de EURO-normen) en de andere. Voor de vervuilende stoffen waarmee rekening wordt gehouden in de EURO-normen, zal de geleidelijke invoering van de Europese regelgeving, ondanks de verachte toename van het verkeer, leiden tot een aanzienlijke daling van die vervuilende stoffen tegen 2030. In vergelijking met 2005 zou die daling 54% bereiken voor CO, 40% voor NO_x, 63% voor fijne stoffen, 79% voor SO₂ en 54% voor de NMVOS¹⁸. Inzake NO_x- en stofuitstoot, blijven de dieselauto's, die 77% van het totale wagenpark vormen, een belangrijke rol spelen.

¹⁷ POD Wetenschapsbeleid – FOD Mobiliteit en Vervoer, *Enquête rond de mobiliteit van de Belgen, Belgian Daily Mobility*, Brussel, 2011.

¹⁸ Federaal Planbureau, Langetermijn-vooruitzichten voor transport in België : referentiescenario, Planning paper 107, Brussel, 2009, p. 60

De uitbreiding van de wegeninfrastructuur veroorzaakt een direct verlies aan **biodiversiteit** in termen van habitat en soorten. Ze versnipperd ook de ecosystemen en breekt de ecosystemische diensten af.

Op maatschappelijk vlak zijn er nog te veel **verkeersongevallen**. Wanneer men het aantal ongevallen per reiziger, uitgedrukt in miljard kilometerreizigers, vergelijkt, stelt men vast dat België in het jaar 2009 met 225 eenheden iets boven het gemiddelde van de EU 15 (222 eenheden) ligt. Men stelt ook vast dat er in België een oververtegenwoordiging van jonge bestuurders is bij de gewonden. Terwijl de bestuurders tussen 18 en 29 jaar minder dan 20% (18,7%) vertegenwoordigen van de meerderjarigen van de Belgische bevolking, leverden ze in 2007 nog 39,8% van het totaal aantal gewonden.

De **vergrijzing van de bevolking** zal leiden tot specifieke vragen, zoals een openbaar vervoer dat veiliger is en beter aangepast aan de beperkte mobiliteit van bejaarden.

De bevolking verstedelijkt meer en meer. Volgens de vooruitzichten zal het percentage Europeanen dat in stedelijk gebied woont, stijgen van 74 naar 85% in 2050. Die grotere concentratie in stedelijk gebied zal ook aanleiding geven tot een sterke toename van de goederenstromen naar en van de steden. De bevoegde overheden moeten nadenken over een tegelijk doelmatige en duurzame oplossing. Ze moeten onder andere rekening houden met de Europese doelstellingen inzake CO₂- en BKG-emissie. Anderzijds zal de verstedelijking van de bevolking een voordeel opleveren inzake mobiliteit.

Op economisch vlak, zijn financiële middelen beperkt door de crisis. De financieringsbehoeften voor het bouwen van nieuwe netwerken, zoals het Europese TEN-T-netwerk, en voor het onderhouden en verbeteren ervan in termen van capaciteit, veiligheid en bedrijfszekerheid van het netwerk, zijn enorm. De behoeften zullen dus volgens prioriteit moeten worden ingedeeld.

Aangezien de **bevoegdheden** inzake vervoer in België gespreid zijn over het federale niveau, de gewesten en, voor de ruimtelijke ordening, de gemeenten, moeten de verschillende niveaus van gedachten kunnen wisselen over hun visie op duurzaam vervoer in het vooruitzicht van 2050, om de specifieke actieplannen te kunnen coördineren met inachtneming van de bevoegdheden van elke entiteit. Het is ook van belang dat de verschillende stakeholders betrokken worden bij dat proces. Die globale aanpak moet maatregelen bevatten inzake regelgeving, fiscaliteit, infrastructuurinvesteringen, onderzoek en ontwikkeling alsook ruimtelijke ordening.

De opties van de **Europese en internationale** instanties hebben voorrang op de opties van de Belgische instanties.

In het kader van het Europese energie-klimaatpakket streeft men tegen 2020 naar een toename met 10% van de hernieuwbare energie in het vervoer.

Het Witboek dat in maart 2011 werd goedgekeurd door de Europese Commissie, stelt voor het komende decennium 40 concrete maar niet dwingende initiatieven voor. Het mikt op de invoering van een competitief transportsysteem dat de mobiliteit van personen en het vervoer van goederen zal vergroten, op het invullen van de ontbrekende schakels en op de groei van de economie en de werkgelegenheid enerzijds, en anderzijds op het verminderen van de Europese afhankelijkheid van petroleum en op het terugdringen met 60% van de uitstoot van broeikasgassen.

2.3.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 zorgen mobiliteit en vervoer voor milieuvriendelijke sociale en economische ontwikkeling. Hun impact op het klimaat en de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen is sterk gedaald en zij garanderen een sociaal rechtvaardige ontwikkeling die overeenstemt met de menselijke waardigheid. Tegelijk gaan zij de uitdagingen aan die verbonden zijn aan het beheren van de vraag naar mobiliteit van personen en vervoer van goederen. Mobiliteit en vervoer streven ernaar in alle veiligheid toegankelijk te worden voor zoveel mogelijk mensen en zijn afgestemd op de sociaaleconomische doelstellingen en vereisten van alle maatschappelijke actoren (meer bepaald overheden en ondernemingen).

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De voorkeur wordt gegeven aan het geïntegreerde multimodale vervoersysteem, het benadrukt de alternatieven voor het autosolisme en de modal shift voor het goederenvervoer.	<ul style="list-style-type: none"> - % gebruik van de verschillende vervoerswijzen (modaal aandeel van het (privaat of openbaar) gemeenschappelijk personenvervoer, modaal aandeel van de spoor- en waterwegen voor het goederenvervoer) - Het aantal verplaatsingen per fiets verdubbelen ten opzichte van 2011 - Aantal afgelegde km, aantal reizigers-km, ton-km Modal shift indicator (personen en goederen). -Toegankelijkheidspercentage tot het openbaar vervoer (te bepalen) - Indicator die de internationale dimensie omvat (te bepalen)
2. Mobiliteit en vervoer vinden plaats in maximale veiligheidsomstandigheden met "nul doden" als doel.	- Aantal verkeersslachtoffers op jaarbasis: doden/zwaargewonden per miljard afgelegde km opgedeeld volgens geslacht, leeftijd en vervoerswijze
3. De CO2-uitstoot van alle vervoerswijzen in België is met minstens 60 % verminderd ten opzichte van 1990.	- Totale CO2-uitstoot in de transportsector en per vervoerswijze
4. Mobiliteit en vervoer stoten weinig vervuilende stoffen uit en veroorzaken weinig geluidshinder, ze zijn energie-efficiënt op basis van fossiele en alternatieve bronnen. De uitstoot in de lucht van NOx, PM 2.5, PM 5 en PM 10 is met 80% verminderd ten opzichte van 2005.	<ul style="list-style-type: none"> - Energieprestatie en vervangingspercentage van transportvoertuigen op het land, in de lucht en van de onder Belgische vlag varende zeevloot - Emissies NOx, PM 2.5, PM 5 en PM 10
5. De externe kosten (klimaat, biodiversiteit, vervuiling, gezondheid, ongevallen, aantasting van de infrastructuur, files, geluidsoverlast) zijn verrekend in de vervoersprijs.	<ul style="list-style-type: none"> - % van de externe vervoerskosten verrekend in de prijzen (te bepalen) - Indicator van de verzadiging van de transportnetwerken (personen en goederen, privaat en openbaar)(te bepalen)

2.4. Voeding

2.4.1. Inleiding

Over het algemeen is de voedingskwaliteit van ons voedsel niet goed. Dat heeft invloed op onze gezondheid en bij uitbreiding, op ons welzijn, ons werk, onze productiviteit en onze relaties. Kortom: op alle gebieden van ons leven.

In Europa verspillen gezinnen en supermarkten 50% van de niet-vervallen voedingswaren, terwijl 79 miljoen Europeanen onder de armoededrempel leven. De Europese Commissie (bronnen: DG Sanco) heeft besloten in dat verband maatregelen te treffen met twee doelstellingen: tussen dit en 2025 de voedselverspilling met de helft terugdringen en de toegang tot voedsel voor behoeftige burgers verbeteren.

België zal ook rekening houden met de vorderingen van RIO+20 voor wat betreft de toegang van iedereen tot gezond en veilig voedsel.

2.4.2. Vaststellingen

De WHO meent dat overgewicht en obesitas wereldwijd elk jaar 2,8 miljoen mensen doodt. Vandaag leeft 65% van de wereldbevolking in een land (alle landen met een hoog inkomen en de meeste landen met een matig inkomen) waar overgewicht en obesitas meer mensen doden dan ondergewicht¹⁹. Tabak en alcohol versterken de toenemende prevalentie van chronische ziekten en van niet-overdraagbare ziekten. Die hebben een grote

¹⁹ WHO, *Global status report on noncommunicable diseases 2010*, Genève, 2011, p. 2; OMS, *Global Health Risks: Mortality and Burden of Disease Attributable to selected Major Risks*, Genève, 2009, p. 16 en 17.

impact op de begroting van de sociale zekerheid, op de kwaliteit van het leven van de mensen en op hun levensverwachting.

Het veevoeder is te rijk aan omega 6 en de dierlijke producten (vlees, eieren en melk) bevatten te veel vetzuren van het omega-6-type. Deze laatste worden te veel geconsumeerd in verhouding tot de vetzuren van het omega-3-type.

Sedert een vijftigtal jaar geven de productiemethodes in de landbouw voorrang aan kwantiteit boven kwaliteit. Plantensoorten (maïs, soja, palm enz.) worden veeleer gekozen voor hun rendement in plaats van voor hun voedingswaarde. De gevolgen zijn dramatisch voor de gezondheid (verbreking van het evenwicht aan essentiële vetzuren, overconsumptie van fructose), voor het milieu (ontbossing, minder biodiversiteit, bodemverarming en -vervuiling door pesticiden, toename van de BKG-uitstoot) en voor de mensen (verarming van het familiale boerenbedrijf ten voordele van de grote landbouwbedrijven, schending van de biotoop van de bewoners van de equatoriale en Indonesische wouden). Voeding en milieu beïnvloeden elkaar. Intensieve industriële landbouw is niet duurzaam, niet milieuvriendelijk en niet goed voor de gezondheid van de mensen.²⁰ Olivier De Schutter, speciaal VN-rapporteur rond het recht op voedsel, zegt dat de huidige voedingssystemen ernstige gebreken bevatten, die een vermindering van de landbouwdiversiteit veroorzaken en leiden tot de uniformisering van de producten die voor de wereldmarkt bestemd zijn en die daar dus van afhangen. Het is dus nodig dat er over eerlijke handel wordt nagedacht.

Meer en meer vruchtbare grond wordt aan de landbouw **onttrokken** en gebruikt voor intensieve veeteelt, het bouwen van steden of industrialisering. Men stelt ook vast dat de biodiversiteit vermindert, wat te wijten is aan het gebruik van monoculturen, en dat de ecosystemische diensten worden vernield.

Veel voedingswaren worden geïmporteerd uit verre streken. Het **vervoer** daarvan over land, ter zee of in de lucht, veroorzaakt veel CO₂-uitstoot en milieuschade.

Volgens de ILO²¹, vergroot de **prijsverhoging** van de voedingswaren het gevaar voor armoede, omdat ze de gezinnen minder geld overlaat om aan andere essentiële behoeften te voldoen. De **endemische speculatie** op grondstoffen en het deficit inzake sociale bescherming zijn mee de oorzaak van een toenemende **voedselonzekerheid** die honger, armoede en zelfs een toename van kinderarbeid in veel ontwikkelingslanden veroorzaakt, omdat de gezinnen zo de verliezen wegens de prijsstijgingen kunnen compenseren. Wanneer de voedselprijzen met 30% stijgen, moeten laagbetaalde arbeiders elke maand een week méér werken om hun levenspeil in stand te kunnen houden. De speculatie op basisvoedselproducten terugdringen, kan die trend helpen omkeren, zoals blijkt uit het geval van de quinoa, een van de voornaamste Boliviaanse exportproducten, waarvan de teelt de plaatselijke gemeenschappen in staat heeft gesteld voedsel met veel voedingsstoffen te verkrijgen.

Volgens dezelfde studie verandert de klimaatopwarming de weersomstandigheden die de **oogsten onregelmatig of onvoldoende groot** maken. Dit heeft een invloed op de financiële toestand en de voedselzekerheid van de landbouwers, de veetelers en de uiteindelijke kopers op het platteland en in de stad.

2.4.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 is de sociale en ecologische impact van onze productie- en consumptiewijzen van voedingsmiddelen aanzienlijk verlaagd. Gezonde, in geringe mate verwerkte producten met een hoge voedingswaarde zijn toegankelijk voor iedereen, zowel hier als elders, en in hoofdzaak producten uit korte productiecircuits. Dankzij de transitie naar deze meer passende voedingsregimes konden zowel de prevalentie als het ziekte-/sterftcijfer

²⁰ Volgens de FAO is 18% van de BKG-emissie (en niet enkel van CO₂) te wijten aan de veeteelt, wat een hoger percentage is dan hetgeen door de transportsector wordt veroorzaakt. Zo komt de productie van 1 kg rood vlees overeen met de productie van 8 kg CO₂ en dat hoofdzakelijk wegens de kwaliteit van de graangewassen die men moet produceren en vervoeren voor dat vee. Tegenwoordig neemt de productie van die voedingswaren meer dan drie vierden (78%) van alle landbouwgrond ter wereld in beslag. En in het Zuiden gebeurt dat ten koste van de wouden, die worden gerooid of in brand gestoken, waarbij een aanzienlijke hoeveelheid CO₂ vrijkomt en er nog andere neveneffecten zijn (zoals erosie, bodemverarming). Bovendien vertegenwoordigen de methaanemissies van het vee 20% van de jaarlijkse wereldwijde uitstoot van dat broeikasgas, dat 23 maal meer opwarmingsvermogen heeft dan CO₂.

²¹ ILO, "Investing in food Security as a Driver for Better Jobs" in *World of Work Report 2011 : Making Markets Work for Jobs*, 2011, Genève, p. 75-96.

verbonden aan chronische ziekten en in het bijzonder aan overgewicht, zwaarlijvigheid en ongezonde voeding sterk worden teruggedrongen.

Dankzij een geïntegreerde en multidisciplinaire aanpak zullen de burgers **nieuwe consumptiegewoonten** hebben aangenomen, die gericht zijn op producten met hoge voedingswaarde. Ze zullen minder producten gebruiken met lage voedingswaarde, waarvan de productie en de distributie veel energie vergen en een grote ecologische voetafdruk achterlaten. Ze zullen minder dierlijke proteïnen consumeren en meer plantaardige (maximum 75 tot 100 g vlees per dag). Ze zullen 75% **minder voedsel verspillen**.

Die gedragsveranderingen zullen het gevolg zijn van preventiecampagnes die ook de minderbevoegde bevolkingsgroepen bereiken, van een promotiebeleid, van steun voor en bescherming van borstvoeding, van fiscale maatregelen²², van een nieuwe aanpak van de voedselindustrie, de HORECA-sector en de leveranciers van schoolmaaltijden en bedrijfsrestaurants, die gezonder en voedzamer eten zullen aanbieden, en van het investeren in een performant onderwijssysteem met lessen over **gezonde** en duurzame voeding.

Inzake **productie** zal de landbouw voor 100% doordacht zijn. Van de vruchtbare oppervlakte zal 10% worden voorbehouden voor biologische teelt en een ander percentage aan de productie van biobrandstoffen.

Dieren (gevogelte, vee, kweekvissen) zullen voedsel krijgen dat meer gebaseerd is op plaatselijke plantensoorten en een vetzurenprofiel zal hebben dat beter is voor de gezondheid van de mensen.

Landbouwers en particulieren zullen minder fytosanitaire producten gebruiken.

De ecologische voetafdruk zal drastisch worden verminderd in de productie-, transport- en distributiefase. Kortere voedselketens zullen de toegang tot de markten hebben verbeterd en de plaatselijke kleine landbouwers meer inkomen hebben bezorgd, zowel in de armere als in de rijkere landen. Door het bevorderen van de biodiversiteit in de landbouw zullen ze plaatselijke teelten hebben ontwikkeld en de energieafhankelijkheid bij het verpakken, verwerken en vervoeren van voedingswaren sterk hebben verminderd.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De toegang tot gezonde, in geringe mate verwerkte producten met een hoge voedingswaarde is voor iedereen gegarandeerd.	<ul style="list-style-type: none"> - Prevalentie van personen met overgewicht of zwaarlijvigheid onder de Belgische bevolking (per geslacht, leeftijd, sociaaleconomische categorieën) - % van de consumptie van fruit en groenten - Internationale indicator (in verband met gezonde voeding - te bepalen)
2. De sociale en ecologische impact van onze productiewijzen (via geïntegreerde en biologische landbouw) en consumptiewijzen op het vlak van voedingsmiddelen is aanzienlijk verlaagd.	<ul style="list-style-type: none"> - % van de consumptie van lokale producten - % van de consumptie van eerlijke producten - Vermindering met x% in het gebruik van hulpbronnen in de voedselketen (opgedeeld volgens primaire hulpbronnen) - Sporen van resten van chemische bestrijdingsmiddelen, van hormoonontregelende stoffen in de landbouwproductie en bij mensen (biomonitoring) - Aantal van deze producten dat op de markt is gebracht - % geïntegreerde landbouw; % biologische landbouw - Gr/dagelijkse portie vlees tot maximaal 75 gr;
3. De voedselverspilling is met 75 % verminderd.	<ul style="list-style-type: none"> - % van verspilde niet-vervallen levensmiddelen
4. Onze voedingswijzen hebben niet langer een nadelige invloed op de voedselzekerheid van de ontwikkelingslanden.	<ul style="list-style-type: none"> - Ratio voedselteelten/industriële teelten bestemd voor de uitvoer (inclusief de biobrandstoffen) - % ontbossing voor industriële teelten bestemd voor de uitvoer. - Indicator in verband met de voedselzekerheid te bepalen na Rio+20

²² Bijvoorbeeld een BTW-verhoging op voedingswaren die te veel zout, suiker en vet bevatten en een BTW-vermindering op groenten en fruit.

3 | Een maatschappij die haar leefmilieu beschermt

In 2050 is de doelstelling van een gezond leefmilieu bereikt. België heeft zijn transitie naar een koolstofarme en resource-efficiënte maatschappij op een rechtvaardige manier verwezenlijkt. Het heeft de nodige maatregelen genomen om de milieu-impact veroorzaakt door menselijke activiteiten te voorkomen, of indien niet, bij te sturen: de totale opwarming werd beperkt en blijft beperkt tot 1,5 tot 2°C op lange termijn, de water- en luchtverontreiniging zijn onder controle en hebben geen noemenswaardige invloed meer op de gezondheid, de biodiversiteit en de ecosystemen. De goederen en diensten die deze laatste leveren, zijn hersteld en gevaloriseerd. Ze worden behoedzaam en duurzaam gebruikt, waardoor ze bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit. Op die manier wordt de biodiversiteit zelf gevaloriseerd, bewaard, beschermd en hersteld en draagt zij volop bij tot een duurzame welvaart, waarbij zij tegelijk ook de economische, territoriale en sociale cohesie stimuleert en ons cultureel erfgoed beschermt.

Wij nodigen u uit om dit derde hoofdstuk te lezen, dat gewijd is aan de klimaatveranderingen, aan de buiten- en binnenlucht en aan de biodiversiteit.

3.1. Klimaatveranderingen

3.1.1. Inleiding

De resultaten van het wetenschappelijk onderzoek tonen ondubbelzinnig aan dat de klimaatopwarming, in combinatie met de geleidelijke uitputting van de natuurlijke hulpmiddelen en het verlies aan biodiversiteit, de grenzen van de planeet dreigt te overschrijden en zo de mensheid ernstig in gevaar brengt. Die toestand vergt een dringend en adequaat antwoord in het kader van een langetermijnvisie. Uit economische studies blijkt duidelijk dat niets doen méér zal kosten dan het voeren van een klimaatbeleid, dat bovendien aanzienlijke nevenvoordelen zal opleveren inzake werkgelegenheid, volksgezondheid, energieveiligheid en bescherming van de biodiversiteit.

Hoe kan men, om een koolstofvrije maatschappij uit te bouwen, strijden tegen de klimaatopwarming en tegen de vele gevolgen ervan, wanneer men weet dat ze, in combinatie met de uitputting van de hulpmiddelen en het verlies aan biodiversiteit, de mensheid in gevaar dreigt te brengen?

3.1.2. Vaststellingen

De atmosfeer en de oceanen warmen op. De gemiddelde temperatuur op de aardoppervlakte is sedert het begin van de 20^e eeuw met 0,76°C toegenomen. De recente gegevens bevestigen die duidelijke opwarmingstrend (tussen 2001 en 2010 was de gemiddelde temperatuur die op wereldschaal werd geregistreerd, de hoogste die ooit over een decennium werd genoteerd sedert het begin van de metingen). Het lijdt geen twijfel meer dat die opwarming door de mens werd veroorzaakt. Ze komt voort van de toename van de broeikasgassenconcentratie in de atmosfeer, die hoofdzakelijk aan de CO₂-emissies te wijten is als gevolg van het gebruik van fossiele brandstoffen voor energiebevoorrading en van de ontbossing. Op wereldschaal steeg de CO₂-concentratie in 2009 tot 389,2 ppm (ofwel een toename met 39 % ten opzichte van de pre-industriële tijd). In de loop van de volgende twee decennia, verwacht men een opwarming met 0,2°C per decennium. Op langere termijn houden de huidige modellen rekening met een opwarming van 1,6 tot 6,9°C en een stijging van de zeespiegel met 40 tot 120 cm tegen 2100 (ten opzichte van de pre-industriële waarden). Recente en eensluidende resultaten van wetenschappelijk onderzoek geven aan dat die prognoses nog aan de lage kant zouden zijn.

Die opwarming veroorzaakt een reeks wereldwijde en plaatselijke storingen, meer bepaald op hydrologisch vlak, op de gletsjers, de ecosystemen (te land en op zee), op de biodiversiteit en op de kustsystemen. Ze leidt ook tot een toename van de frequentie en de intensiteit van extreme weersomstandigheden. Die verschillende storingen hebben zelf een reeks nefaste gevolgen op het gebied van water, voedselveiligheid en gezondheid.

Armen en bejaarden behoren tot de groepen die het meest door de effecten van de klimaatverandering kunnen worden getroffen, niet enkel in de ontwikkelingslanden, maar ook in de ontwikkelde landen. De wereldwijde opwarming zou overigens tot bruuske veranderingen op grote schaal kunnen leiden, die een zeer omvangrijk effect kunnen hebben, meer bepaald na de 21^e eeuw (zeer grote stijging van de zeespiegel, belangrijke veranderingen van het kustprofiel, onomkeerbare verdwijning van soorten en unieke natuursystemen, wijziging van de oceanenstroming, smelten van de permafrost...).

Bij wijze van **verbintenis**, is de internationale gemeenschap het eens over “de noodzaak om de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen te beperken om de gemiddelde temperatuurstijging op de planeet lager te houden dan 2°C ten opzichte van het pre-industriële peil” (Akkoorden van Cancún). Daartoe hebben de partijen die de UNFCCC sloten, zich er ook toe verbonden “dringend maatregelen te treffen om dat doel op lange termijn te bereiken naargelang de wetenschappelijke gegevens en op basis van billijkheid”. Diezelfde akkoorden roepen de (ontwikkelde en ontwikkelings-) landen op om ontwikkelingsstrategieën met laag koolstofgehalte uit te werken.

Op Europees niveau hebben de Europese Unie en de Lidstaten ervan, zich ertoe verbonden ontwikkelingsstrategieën met laag koolstofgehalte uit te werken. De Europese Raad is het erover eens geworden dat de broeikasgassenuitstoot voor de geïndustrialiseerde landen in 2050 met minstens 80-95% moet worden verminderd ten opzichte van 1990 en dat het nodig is de wereldwijde uitstoot met minstens 50% te verminderen ten opzichte van 1990. Om die doelstelling te halen, heeft de Europese Commissie een stappenplan voorgesteld (“Roadmap for moving to a competitive low-carbon economy in 2050”). Dat plan toont hoe de verschillende sectoren die emissies veroorzaken (energieproductie, industrie, vervoer, gebouwen, landbouw), bijdragen kunnen leveren om in de loop van de volgende decennia tot een koolstofarme economie te komen. Dat stappenplan past in het ruimere kader van de strategie Europa 2020 en van het initiatief “Resource Efficient Europe”, dat de EU op het spoor van duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpmiddelen wil zetten. Er worden ook sectorale strategieën ontwikkeld in het kader van de “Roadmap 2050”: “White paper on transport”, “Energy Efficiency Action Plan”, “Energy Roadmap 2050”. In die context worden de Lidstaten uitgenodigd om zelfs stappenplannen te ontwikkelen en worden de sectoren daartoe aangemoedigd. De “Roadmap 2050” moet ook bijdragen tot het bepalen van tussentijdse doelstellingen (meer bepaald tegen 2030) voor het terugdringen van de emissies. De discussies daarover hebben ook betrekking op het versterken van de Europese doelstelling voor het verminderen van de emissies in 2020.

3.1.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

De doelstelling op lange termijn bestaat erin de gemiddelde wereldwijde temperatuurstijging te beperken tot maximaal 1,5 tot 2°C om de grote gevolgen van de klimaatveranderingen te voorkomen die het voortbestaan van de natuurlijke systemen, de gezondheid, de welvaart en internationale veiligheid ernstig in gevaar brengen. Hiertoe doen wij er goed aan systematisch over te gaan naar een koolstofarme maatschappij. Deze transitie, die rechtvaardig moet zijn, houdt in dat alle vereiste hulpmiddelen en beleidsinstrumenten worden ingezet en dat de ontwikkelingslanden bij hun inspanningen worden gesteund, binnen een context van duurzame ontwikkeling, armoedebestrijding en klimaatgerechtigheid. Deze moet plaatsvinden met de garantie van het collectieve en individuele welzijn, zowel nu als in de toekomst.

Dankzij energiebesparing, het verbeteren van de energie-efficiëntie en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, zullen de doelstellingen voor het verminderen van de uitstoot in 2050 worden bereikt. Dankzij een sterke stimulering van Onderzoek en Ontwikkeling, die leiden tot een technologische revolutie waarvan de omvang vergelijkbaar is met die van de eerste industriële revolutie. Dankzij een grondige hervorming van het sociaaleconomische systeem, de productie- en de consumptiewijzen, hervorming die te danken is aan het loskoppelen van het gebruik van fossiele energie en niet-hernieuwbare hulpmiddelen. Dankzij een krachtig en doelgericht beleid inzake bewustwording en opvoeding. En dankzij een ongeziene inzet van overheids- en privémiddelen.

Inzake tewerkstelling komt dat tot uiting in het scheppen van nieuwe duurzame jobs, het weer op peil brengen van sommige beroepen en het organiseren van geschikte opleidingen. Heel het energiesysteem, met inbegrip van sectoren zoals vervoer, gebouwen, elektriciteitsproductie, industrie en landbouw, heeft zijn overgang verzekerd. Die past in een ruimer politiek kader door mee te zorgen voor meer energieveiligheid, voor een grotere competitiviteit tussen ondernemingen uit de sectoren van de technologieën van de toekomst en voor het bevorderen van de gezondheid door de luchtvervuiling terug te dringen.

Inzake **fiscaliteit** is het van doorslaggevend belang dat de prijzen signalen geven die een juiste afspiegeling zijn van de koolstofvoetafdruk en van het milieueffect van goederen en diensten. Er wordt een “green tax shift” uitgevoerd om de belasting van arbeid naar milieuvervuilende activiteiten te verplaatsen.

Net zoals op Belgisch niveau, wordt het klimaatrisico op wereldvlak geïntegreerd in de planning en in de verschillende domeinen van de overheidsactie en de maatschappij is “climate resilient”. De rijkere landen hebben de ontwikkelingslanden geholpen om zich aan de klimaatveranderingen aan te passen en om voor een overgang naar een laag koolstofverbruik te zorgen, meer bepaald door ze extra financiële steun te geven, bovenop de ontwikkelingshulp van de overheid.

Om te voorkomen dat de klimaatverandering een nefaste impact zou hebben en om een grote wereldcatastrofe te vermijden, wordt de wereldwijde opwarming beperkt tot maximum 1,5 of 2°C ten opzichte van het pre-industriële peil. Dit betekent dat de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen in 2050 verminderd wordt met minstens 50% ten opzichte van 1990 en dat er vervolgens naar het niveau van het natuurlijke absorptievermogen van de ecosystemen moet worden gestreefd. In die context zullen de ontwikkelde landen hun emissies van broeikasgassen in 2050 met minstens met 80 tot 95% moeten hebben verminderd en vervolgens naar koolstofneutraliteit moeten streven.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De emissies van broeikasgassen op wereldvlak zijn met minstens 50% verminderd ten opzichte van hun niveau in 1990.	- Emissies van broeikasgassen op wereldvlak (ton CO2-eq.)
2. De Belgische emissies van broeikasgassen zijn in 2050 in eigen land met minstens 80 tot 95% gedaald ten opzichte van hun niveau in 1990. Na 2050 zal België moeten streven naar koolstofneutraliteit.	- Emissies van broeikasgassen in België (ton CO2-eq.)
3. In termen van aanpassing is het klimaatrisico opgenomen in de planning en in de verschillende publieke actiedomeinen, om te leiden tot een Belgische "climate resilient" maatschappij.	- Alle uit te werken indicatoren om de weerbaarheid van het klimaat te meten (te bepalen)
4. Alle ontwikkelingslanden hebben een transitie gerealiseerd naar koolstofarme en zo 'climate resilient' mogelijke maatschappijen dankzij, met name, financiële middelen ten belope van hun behoeften tegen 2050, op basis van ontwikkelingshulp bovenop ODA, afkomstig van alle industrielanden naargelang hun verantwoordelijkheid en vermogen en binnen een context van klimaatgerechtigheid.	- De emissies op jaarbasis van broeikasgassen in de ontwikkelingslanden (ton CO2-eq.) - Hun klimaatweerbaarheid (zie hierboven) - Ontwikkelingshulp toegekend aan de ontwikkelingslanden tegen 2050 (industrielanden en België)

3.2. Buiten- en binnenlucht

3.2.1 Inleiding

De wereldbevolking neemt toe. De menselijke activiteiten ook, of die nu verband houden met industrie, vervoer, het gebruik van de natuurlijk hulpmiddelen of van het milieu in het algemeen. Ze hebben impact op de kwaliteit van de buiten- en de binnenlucht.

3.2.2. Vaststellingen

Zoals we in hoofdstuk 2.3. (Mobiliteit en vervoer) hebben gezegd, liggen het vervoer en alle industriële en landbouwactiviteiten aan de basis van een grote luchtvervuiling.

Vervuiling is een milieufactoor die een zekere invloed heeft op de gezondheid (ademhalingsaandoeningen), de voeding, de biodiversiteit enz.

3.2.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 is de vervuiling van de binnen- en buitenlucht onder controle. Zo heeft de antropogene luchtvervuiling geen noemenswaardige invloed meer op de menselijke gezondheid en de ecosystemen.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De luchtvervuiling door antropogene bronnen zoals de industrie en het vervoer vertegenwoordigt nog slechts een te verwaarlozen gedeelte van de basisvervuiling (vervuiling buiten vervuilingsspieken).	- Metingen van de luchtkwaliteit (concentraties aan CO, SO ₂ , NO _x , COV, pm, enz. in de lucht) - Overschrijdingen van de pollutiepieken (bv.: ozonconcentratie: aantal dagen per jaar waarop de informatie- en gezondheidsdrempels worden overschreden) - Emissies van vervuilende stoffen afkomstig uit industriële en huishoudelijke activiteiten, uit het vervoer, uit natuurlijke hulpbronnen - Indicatoren leefmilieu - gezondheid
2. De vervuiling van de binnenlucht is onder controle, ook in gebouwen met een zeer hoge energie-efficiëntie. Hiertoe zijn het ontwerp van de gebouwen en de producten die er worden gebruikt, aangepast.	- Hoeveelheid op de markt gebrachte producten met een beperkt emissiegehalte - Opvolgen van de kwaliteit van de verwarmings- en ventilatiesystemen in gebouwen (prestaties van het gebouwenpark) - Metingen van de binnenluchtkwaliteit - Indicatoren leefmilieu gezondheid

3.3. Biodiversiteit

3.3.1. Inleiding

In 1992 onderstreepte de inleiding van het in Rio ondertekende Verdrag inzake Biologische Diversiteit (VBD) *het belang van de biologische diversiteit voor de evolutie en het behoud van de systemen die de biosfeer in stand houden* en het bevestigde dat *het behoud van de biologische diversiteit een gemeenschappelijke zorg voor de mensheid vormt*.

De menselijke activiteiten wijzigen het milieu en brengen het uit zijn evenwicht. In een context van duurzame ontwikkeling, zijn het behoud van de biodiversiteit en zo mogelijk het herstel ervan, alsook de bewustwording van de maatschappelijke waarde van de ecosystemen, noodzakelijk voor het verzekeren van de goede werking van onze planeet en voor het welzijn van de toekomstige generaties. Als we vandaag niets doen, zullen we dat morgen duur betalen: we moeten *nù* handelen!

3.3.2. Vaststellingen

Het **toenemende verlies aan biodiversiteit** dat sedert 30 jaar wordt vastgesteld, is te verklaren door de vernieling van habitats en de verbrokkeling van ecosystemen, door de overdreven ontginning van natuurlijke hulpmiddelen, door de vervuiling, de verspreiding van overweldigende exotische soorten en de klimaatveranderingen. Het leidt tot **vernieling van de ecosystemen en van de ecosystemische diensten**.

Aansluitend op de top van Rio en met het oog op duurzame ontwikkeling, heeft de **EU** in 1992 het Netwerk Natura 2000 opgericht om op heel haar grondgebied de natuurlijk sites op het land en in zee te beschermen, waar dier- en plantensoorten en hun habitats bedreigd zijn. Ze streeft ernaar om tegen 2010 het verlies aan biodiversiteit te hebben gestopt. Die doelstelling bereikt ze niet, maar ze vordert wel met de concrete verwezenlijking ervan. Als EU-Lidstaat brengt **België** het Netwerk Natura 2000 in de praktijk op heel zijn nationaal grondgebied²³. België tracht een echte sectorale integratie van de biodiversiteit te verwezenlijken en partnerschappen te vormen in de 4 sleutelsectoren, namelijk economie, wetenschapsbeleid, mobiliteit en ontwikkelingssamenwerking. Een multidisciplinaire studie die momenteel wordt uitgevoerd op federaal niveau

²³ Over het algemeen zijn de Gewesten bevoegd voor het behoud van de biodiversiteit. Het **federale niveau** is hoofdzakelijk bevoegd voor de biodiversiteit in zee, maar ook voor het duurzaam gebruik van de biodiversiteit en van de ecosysteemdiensten.

en die voorziet in de raadpleging van de Gewesten, onderzoekt de instrumenten die de belangrijke spelers op de markt kan aanzetten tot het integreren van de biodiversiteit, meer bepaald in de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de ondernemingen.

Op internationaal vlak, op het gebied van de biodiversiteit, keurt de 10^e Conferentie van de Partijen (COP) bij het VBD, een strategisch plan goed, dat de **“20 doelstellingen van Aichi”** vastlegt en een **opdracht voor 2020** bepaalt: *“Efficiënte en dringende maatregelen treffen om een einde te maken aan de verarming van de biodiversiteit, om ervoor te zorgen dat de ecosystemen tegen 2020 weerbaar zijn en essentiële diensten blijven leveren en om aldus de diversiteit van het leven op aarde te vrijwaren en bij te dragen tot het welzijn van de mensen en het bannen van de armoede. Om dat te garanderen, wordt de op de biodiversiteit uitgeoefende druk verminderd, worden de ecosystemen hersteld, de biologische hulpmiddelen op duurzame wijze gebruikt en de uit het gebruik van de genetische hulpmiddelen voortvloeiende voordelen op een eerlijke en billijke manier gedeeld; er worden voldoende financiële hulpmiddelen bezorgd, de capaciteiten worden versterkt, de overwegingen in verband met de biologische diversiteit en de waarde van de biologische diversiteit worden geïntegreerd, geschikte strategieën worden efficiënt toegepast en de besluitvormingsprocessen worden gebaseerd op stevige wetenschappelijke grondslagen en op een voorzichtige aanpak.”* Er bestaan bovendien verscheidene internationale instrumenten, zoals het Verdrag inzake Biologische Diversiteit, de fora van de Verenigde Naties over het Zeerecht (BBNJ²⁴, Informal Consultative Process²⁵, Regular Process²⁶), de Commissie voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties, de ‘World Heritage Convention’ (UNESCO), alsmede op regionaal vlak, zoals het verdrag voor bescherming van het zeemilieu in het Noordwesten van de Atlantische Oceaan (OSPAR-verdrag) en het Verdrag van Bern. In juni 2012 zouden de in verband met het zeemilieu en de visserij aangegane verbintenissen opnieuw moeten worden bevestigd op de ‘Rio+20’-top, waar het zeemilieu en de visserij de voornaamste thema’s zullen zijn.

3.3.3 Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 is de biodiversiteit gevaloriseerd, bewaard en hersteld en is de druk die erop werd uitgeoefend weggenomen. De biologische hulpbronnen worden duurzaam gebruikt en de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen zijn rechtvaardig en eerlijk verdeeld. De ecosystemen zijn hersteld, ze zijn veerkrachtig en blijven, samen met de biodiversiteit, essentiële diensten leveren aan alle volkeren. Op die manier beschermen zij de diversiteit van het leven op aarde, houden zij de planeet gezond en dragen zij bij tot het menselijk welzijn en het bannen van armoede.

De visie op **2050** die in 2010 werd bepaald tijdens de 10^e COP bij het VBD, gaat verder dan het behouden en vrijwaren van de biodiversiteit en omvat ook de andere concepten in verband met duurzame ontwikkeling: *“Tussen dit en 2050 wordt de biodiversiteit met wijsheid gevaloriseerd, bewaard, hersteld en gebruikt, met het verzekeren van de instandhouding van de door de ecosystemen geleverde diensten, met het behoud van de goede gezondheid van de planeet en met het verlenen van essentiële voordelen aan alle volkeren”.*

De nieuwe Europese strategie met het oog op 2020, die de titel “Onze levensverzekering, ons natuurlijk kapitaal: een EU-biodiversiteitsstrategie voor 2020” draagt, wil bij voorrang tegen 2020 *“Het biodiversiteitsverlies en de achteruitgang van ecosysteemdiensten in de EU uiterlijk in 2020 tot staan brengen en zo veel mogelijk ongedaan maken, en tevens de bijdrage van de Europese Unie tot het verhoeden van het wereldwijde biodiversiteitsverlies opvoeren;”* en biedt een visie voor 2050: *“Tegen 2050 worden de biodiversiteit van de Europese Unie en de ecosysteemdiensten die daardoor worden geleverd - het natuurlijke kapitaal van de Unie - beschermd, gewaardeerd en naar behoren hersteld omwille van de intrinsieke waarde van de biodiversiteit en de essentiële bijdrage ervan aan het menselijk welzijn en de economische welvaart, en zodanig dat catastrofale veranderingen ten gevolge van het biodiversiteitsverlies worden voorkomen.”*

In 2050 heeft de uitvoering van de strategische plannen van het VBD het mogelijk gemaakt voldoende middelen bijeen te brengen ten bate van de biodiversiteit en de ecosystemische diensten.

²⁴ ‘Ad hoc Open-ended Informal Working Group to study issues relating to the conservation and sustainable use of marine biological diversity beyond areas of national jurisdiction’ (voor de ontwikkeling van een protocol bij het Verdrag over het Zeerecht dat speciaal betrekking heeft op de bescherming van het milieu en de biodiversiteit in zones die buiten de internationale jurisdictie vallen)

²⁵ ‘Think thank’-forum, dat elk jaar een thema kiest in verband met zeerecht, biodiversiteit in zee en duurzame ontwikkeling

²⁶ ‘A Regular Process for global reporting and assessment of the state of the marine environment, including socio-economic aspects’: een proces om geregeld verslag uit te brengen over de staat van het zeemilieu

Elk individu heeft toegang tot de natuurlijke hulpmiddelen en die worden op duurzame wijze gebruikt. De voordelen van de genetische hulpmiddelen²⁷ worden op eerlijke en billijke wijze gedeeld.

Naast het creëren van groene jobs, zijn het organiseren van geschikte opleidingen en het integreren van de biodiversiteit in de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de ondernemingen vectoren, terwijl de steun aan O&O een essentiële factor is voor het herstellen van de biodiversiteit.

Dankzij verantwoordelijke acties zijn de percentages met betrekking tot de met uitsterven of overbejaging bedreigde diersoorten, de ontbossing en de vernieling van ecosystemen te land, op het water en ter zee, aanzienlijk gedaald. De strijd tegen de overweldigende exotische soorten is een succes.

De aspecten van de bescherming van de biodiversiteit en het milieu op zee zijn vervat in de verschillende processen inzake duurzame ontwikkeling, met inbegrip van de visserij. Tegen 2020 wordt binnen het VBD de nadruk gelegd op de diversiteit in zee ("Alle zeewateren zullen zich in goede ecologische toestand bevinden en de maximale duurzame rendementen zullen tegen 2015 in de visserijsector in acht worden genomen"). De onderhandelingen over en de goedkeuring van een bijkomend protocol bij het Verdrag van de Verenigde Naties over het Zeerecht (BBNJ) werden tot een goed einde gebracht en de langetermijninvestering in het Regular Process is een feit.

De sterke beperking van de vervuiling uit verschillende bronnen en uit de BKG-emissies leidt tot een vermindering van de effecten van de klimaatveranderingen op de biodiversiteit.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De toegang tot genetische hulpbronnen en het rechtvaardig en eerlijk delen van de voordelen die voortvloeien uit hun gebruik is verzekerd en draagt efficiënt bij tot het behoud van de biologische diversiteit en tot het duurzame gebruik van de elementen ervan.	- Aantal verbintenissen dat België op internationaal niveau heeft aangegaan inzake het delen van de voordelen (Protocol van Nagoya, Internationaal verdrag inzake fytogenetische hulpbronnen voor de voeding en de landbouw,...) - % voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen die door België in een bilateraal kader zijn geleverd en die toegekend zijn aan het behoud van de biologische diversiteit en aan het duurzame gebruik van de elementen ervan (te bepalen)
2. De mariene zones en kustzones zijn beschermd, hersteld en gevaloriseerd, met name door beschermde mariene zones te creëren (inclusief buiten nationale rechterlijke instanties), door de aspecten inzake de bescherming van mariene zones en kustzones op te nemen in de verschillende duurzame ontwikkelingsprocedures, met inbegrip van de visvangst, en door de ontwikkeling van de blauwe economie.	- Aantal uitgevoerde plannen van OSPAR, EU, VN - Aantal behaalde doelstellingen van het Johannesburg Plan of Implementation - Afsluiten van het bijkomend protocol bij het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee ("Implementation Agreement" genaamd)
3. De goederen en diensten die de ecosystemen leveren zijn hersteld, gevaloriseerd en ze worden behoudzaam en duurzaam gebruikt, waardoor zij rechtstreeks bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit.	- 100% van de ecosystemediensten zijn 'functioneel', onbeschadigd en beschermd (te bepalen) - Tendensen inzake de integratie van waarden betreffende de biodiversiteit en de ecosystemediensten in de sectorale beleidsvoering en het ontwikkelingsbeleid (over indicatoren wordt momenteel onderhandeld in het VBD-proces)
4. De verspreiding van invasieve exotische soorten is daadwerkelijk een halt toegeroepen, terwijl de reeds ingevoerde soorten duidelijk in aantal dalen. Deze resultaten dragen ertoe bij de instandhouding en bescherming van de inheemse biodiversiteit te verbeteren.	- Aantal nieuw ingevoerde soorten - Aantal verdwenen soorten - Evolutie van de ingevoerde soorten
5. De landgebieden en binnenwateren zijn beschermd, hersteld en gevaloriseerd, met name via het creëren van beschermde gebieden en de heraansluiting van natuurlijke vindplaatsen, de beschadigde ecosystemen werden hersteld.	- % met uitsterving bedreigde gewervelde en ongewervelde soorten - % met uitputting bedreigde soorten - % landversnippering - % land- en waterecosystemen, ecosystemen in de zee die als beschadigd/hersteld worden beschouwd - Indicatoren waarover momenteel wordt onderhandeld in de EU-processen en internationale processen (VBD, enz.)

²⁷ Protocol Access and Benefit Sharing over de genetische hulpmiddelen en de verdeling van de voordelen, Nagoya 2010

4 | Een maatschappij ondersteund door overheden die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen

In 2050 waarborgt de Staat, als belangrijkste speler in de maatschappij, het algemeen en collectief belang: de Staat is de hoofdspeler van de sterke sociale band tussen alle burgers, de essentiële basis van elke inclusieve, solidaire, vernieuwende maatschappij die de hulpbronnen in stand houdt (zowel hier als elders). De staat heeft transversale beleidslijnen ontwikkeld om de transitie naar duurzame ontwikkeling te bewerkstelligen. Meer specifiek wat betreft de werking van de overheden en de overheidsfinanciën enerzijds, en het wetenschappelijk onderzoek of de ontwikkelingssamenwerking anderzijds.

4.1. Overheden

4.1.1. Inleiding

De financiële crisis van 2008 heeft vragen doen rijzen bij het New Public Management, dat gebaseerd is op de idee dat de overheidsdiensten zich onvoorwaardelijk moesten aanpassen aan de beheerstechnieken die in de ondernemingen van de commerciële sector worden toegepast. Andere crisissen die het milieu treffen (de klimaatopwarming en de uitputting van de natuurlijke hulpmiddelen) doen eveneens vragen rijzen, maar dan bij onze levenswijze, en leiden tot het ontstaan van alternatieve bewegingen, die een gedragsverandering aanbevelen en in de praktijk brengen: tegenstanders van groei, culturele creatievelingen, “vereenvoudigers” en andere voorstanders van vrijwillige soberheid. Nieuwe productie- en consumptiewijzen blijken nodig en worden samengevat in formules zoals “minder hebben, meer zijn”.

4.1.2. Vaststellingen

In deze context wijst de ICDO erop dat de mens geen individu is, maar een sociaal wezen dat banden wil aanknopen en onderhouden met zijn gelijken en dat de Staat, als belangrijke speler in de maatschappij, de maatschappelijke banden dus opnieuw moet aanspannen aan de hand van een visie en een strategie die gericht zijn op de doelmatigheid van het overheidsbeleid (wat meer bepaald fraudebestrijding inhoudt), op het aandachtig luisteren naar de burgers om diensten te leveren die beantwoorden aan hun eigen situatie en op een efficiënt gebruik van de menselijke, natuurlijke en financiële hulpmiddelen.

Om te wijzen op de rol van de Staat als maatschappelijke speler, om opnieuw betekenis te geven aan de “sociale band” van zijn opdracht en opdat hij kwaliteitsdiensten zou leveren aan de burger. Is een ambtenaar zelf niet op de eerste plaats een burger?

4.1.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 is een nieuwe politieke governance ingevoerd. Dit houdt in dat de Staat een stimulerende en regulerende rol vervult ten opzichte van welomschreven en afgesproken doelstellingen en dat er wordt overlegd en partnerships kan creëren met alle actoren van het maatschappelijk middenveld (sociale partners en niet-gouvernementele organisaties) om snel een antwoord te bieden op de veranderingen in de maatschappij. De Staat vervult ook een toezichhoudende rol om te anticiperen op de gevolgen van het overheidsbeleid en nieuwe maatschappelijke uitdagingen voor alle burgers en in het bijzonder voor de meest kansarmen.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De Staat garandeert de werking van de parlementaire democratie en van de organen voor overleg en beraadslaging.	- Indicator voor de werking van de parlementaire democratie (te bepalen) - Aantal vragen op jaarbasis vanuit de regering aan de adviesraden
2. De overheid biedt alle gebruikers, ongeacht hun sociale en culturele status, een dienstverlening die aan hun verwachtingen beantwoordt.	- Indicator te bepalen (aantal klachten/jaar bij de federale bemiddelaar en de FOD's of andere)
3. Het overheidsbeleid wordt uitgewerkt in overeenstemming met de doelstellingen van de langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling (dit houdt een evaluatie ex ante en post van het overheidsbeleid in).	- % DOEB. - Opvolging van de uitvoering van de FPDO

4.2. Overheidsfinanciën

4.2.1. Inleiding

De overheidsfinanciën moeten het hoofd bieden aan veel maatschappelijke uitdagingen. Hoe kunnen de kosten van de vergrijzing van de bevolking doelmatig worden beheerd? Hoe reageren ten opzichte van milieuproblemen, die verband houden met de werkgelegenheid en met de competitiviteit van de ondernemingen? Maar wanneer men zich toespitst op de schuld/BBP-ratio, vergeet men dan anderzijds niet om met de mogelijkheid van de tegenhanger rekening te houden, namelijk de bijdrage van de Staat aan het nationale patrimonium? En is het tegenwoordig vastgestelde fraudeniveau inzake (para)fiscaliteit onvermijdelijk?

4.2.2. Vaststellingen

In haar jongste jaarverslag (juni 2011), evalueert de Studiecommissie voor de Vergrijzing de begrotingskosten van de vergrijzing, gemeten aan de schommeling van alle maatschappelijke uitgaven, uitgedrukt in percentages van het BBP over een gegeven periode. In een scenario met ongewijzigd beleid zou de begrotingskost van de vergrijzing tussen 2010 en 2060 oplopen tot 5,6% van het BBP. De uitgaven voor pensioenen en gezondheidszorg nemen tussen 2010 en 2060 respectievelijk toe met 4,3% en 3%, terwijl alle andere kosten dalen met 1,7%. De Studiecommissie voor de Vergrijzing noteert dat de begrotingskost van de vergrijzing proportioneel sneller verhoogt aan het begin van de periode, namelijk met 3,8% tussen 2010 en 2030.

Ten aanzien van die onvermijdelijke toename en van de moeilijkheid om de schuld te verminderen, stelt de NBB vast dat “ (...) het hoog tijd is om een consolidatiestrategie toe te passen, die de houdbaarheid van de overheidsfinanciën zal verzekeren²⁸”. Naast ingepen in de begrotingsinkomsten en -uitgaven, meer bepaald in de takken van de sociale zekerheid die er onmiddellijk bij betrokken zijn (pensioenen, gezondheid enz.), impliceert dergelijke strategie maatregelen om de productiviteit en de werkgelegenheid te stimuleren. In het licht van de strategie *Europe 2020*, heeft België zich voor 2020 een tewerkstellingsniveau van 73,2 % van de bevolking tussen twintig tot vierenzestig jaar tot doel gesteld²⁹. Een van de middelen om ervoor te zorgen dat de tewerkstelling in de gewenste verhouding stijgt, bestaat in het beïnvloeden van de arbeidskost door de fiscale en parafiscale druk op de lonen te verminderen. Rekening houdende met de vereiste inspanning om de begroting te consolideren, moet een daling van de (para)fiscale druk op arbeid waarschijnlijk gepaard gaan met een verhoging van andere heffingen (“tax shifting”). Een van die mogelijkheden is het zwaarder belasten van energie. Door in die heffingen de waarde van de koolstofuitstoot op te nemen, zou men er een instrument inzake energiebeleid van maken voor het bestrijden van de klimaatverandering.

De opwaardering van de rol van de Staat gaat ook via een nieuw type van begrotingsbeleid, dat niet enkel rekening houdt met de passiva van de Staat (de overheidsschuld), maar eveneens met de activa ervan (het resultaat van de geleverde begrotingsinspanningen met het oog op de toename van de productiviteit en het welzijn van de bevolking). Die activa zijn echter moeilijker te evalueren, omdat de huidige berekening ervan de

²⁸ Nationale Bank van België, *Verslag 2010*, Brussel, 2011, p. 20.

²⁹ *National Reform Program Belgium 2011*, p. 15.

gebouwen en infrastructuur waarvan de Staat eigenaar is, niet in aanmerking neemt, en evenmin niet ziet dat de uitgaven voor opleiding, O&O, gezondheid, milieu enz. ook kunnen worden beschouwd als investeringen die het "kapitaal" (in ruime zin) van het Land vergroten. De activa van de balans kunnen echter moeilijk in monetaire termen worden geëvalueerd. Temeer daar niet alleen de Staatsuitgaven verantwoordelijk zijn voor de evolutie van het kapitaal van het Land: die van de gezinnen en de ondernemingen dragen daar ook toe bij. Er moet dus een duidelijke methodologie worden uitgewerkt om tot een operationele balansaanpak van het begrotingsbeleid te komen. Een werk van lange adem dat een deelname aan het internationaal onderzoek impliceert en, op kortere termijn, het voortzetten van een eerste project op Belgisch federaal vlak, Fedcom, dat een nieuwe boekhouding in alle algemene bestuursdiensten heeft ingevoerd en dat in het opstellen van een aanvangsbalans voorziet.

De opwaardering van de rol van de Staat gaat ook via een andere waardering van de fiscale ontvangsten en in het bijzonder van het innen van de belastingen. Fiscale fraude heeft zware gevolgen en leidt meer bepaald tot hogere aanslagvoeten. De zwarte economie vertegenwoordigt een groot deel van de totale economie.³⁰ Ten aanzien van die toestand ontwikkelt de FOD Financiën nieuwe technieken voor fraudeopsporing, alsook krachtige computertools. Inzake fraudebestrijding werkt hij ook samen met nationale en internationale partners.

4.2.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 houdt het beheer van de overheidsfinanciën ten volle rekening met de grote maatschappelijke uitdagingen, meer bepaald de vergrijzing van de bevolking en de strijd tegen de klimaatopwarming. Er werden fiscale verschuivingen doorgevoerd om de kostprijs van ecologische en sociale externe factoren te integreren. Daarnaast wordt veel aandacht besteed aan de inhoud van de overheidsuitgaven. Die worden gezien als een bijdrage aan de verschillende "kapitalen" van de maatschappij. Fiscale en sociale fraude zijn nagenoeg verdwenen als gevolg van een kettingreactie veroorzaakt door een tijdelijke opvoering van het repressieve beleid.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De overheidsfinanciën hebben de budgettaire gevolgen aangepakt van de talrijke maatschappelijke uitdagingen (demografie, klimaatveranderingen, gezondheid...).	- Indicator om de kostprijs van de vergrijzing in cijfers uit te drukken (te bepalen) - Werkgelegenheidsgraad van personen van 55 tot 64 jaar - Geconsolideerde bruto schuld van de overheden/BBP
2. De overheidsfinanciën worden op een andere manier benaderd, namelijk door het resultaat van de voorbije actie van de Staat niet langer uitsluitend te bekijken in termen van overheidsschuld (dit wil zeggen van passiva) maar om ook de activa (in de brede zin) te valoriseren die overeenstemmen met de bijdrage van de Staat tot de verschillende "kapitalen": fysiek kapitaal (gebouwen en infrastructuur) maar ook het "kapitaal" vorming, het "kapitaal" R&D, het milieukapitaal, enz. Deze aanpak brengt een wijziging met zich mee van het gevolgde beleid inzake overheidsuitgaven (met inbegrip van het fiscaal beleid).	- Staatsbalans (methodologie te verbeteren)
3. De fiscaliteit heeft de externe kosten geïntegreerd door de fiscaliteit op arbeid te laten verschuiven naar een fiscaliteit op ecologische en sociale externe factoren.	- Tax shifting ratio tussen fiscaliteit op arbeid en fiscaliteit op andere aspecten (fossiele energie, milieu, fileleed...) (te bepalen)
4. Fiscale en sociale fraude zijn verdwenen door het inzetten van een kettingreactie naar een toenemende "compliance"; die is ontstaan door een tijdelijk beleid van opgevoerde controles.	- Indicator van ondergrondse economie: verschil tussen gemiddeld theoretisch btw-percentage en gemiddeld effectief percentage

³⁰ Voor het jaar 2008 komt het DULBEA, het Departement Toegepaste Economie van de 'Université libre de Bruxelles' (ULB), uit op een zwarte economie van ongeveer 14% (of ongeveer 48 miljard euro). Wanneer daar de gemiddelde heffings- en belastingvoet (50%) wordt op toegepast, komt het DULBEA op een verlies van ongeveer 24 miljard euro aan ontvangsten wegens fiscale en sociale fraude (6,9% van het BBP). Ofwel een verlies van ongeveer 16 miljard euro aan fiscale ontvangsten (4,6% van het BBP) en van 8 miljard euro aan sociale ontvangsten (wanneer men zich baseert op het gemiddelde aandeel van de sociale inhoudingen in de belastingen, ofwel ongeveer 2/3 voor het fiscale deel en 1/3 voor het sociale). Diallo, Hafsatou *et al.*, « Estimation de la fraude fiscale en Belgique », Working Paper N°10-06.RR, DULBEA, ULB, Bruxelles, 64 p.

4.3. Wetenschappelijk onderzoek

4.3.1. Inleiding

Onderzoek is een element van kapitaal belang in onze langetermijnvisie. Het is op onderzoek dat onze ideeën steunen en het is onderzoek dat ze in stand houdt en er richting aan geeft. Door zijn allesomvattende aard en zijn universele kijk geeft wetenschappelijk onderzoek de context van onze huidige kennis, terwijl het visionaire karakter ervan ons in staat stelt om ernstig en geloofwaardige projecties naar de toekomst te maken en nu reeds te beslissen over onze toekomstige keuzes. Doordat wetenschappelijk onderzoek de zaken voortdurend ter discussie stelt, kunnen we het beschouwen als de begeleider van ons werk en als de band tussen de sectoren, de takken van de wetenschap en alle actoren van de samenleving.

4.3.2. Vaststellingen

De kwesties in verband met de duurzame ontwikkeling en de maatschappelijke behoeften raken sectoren en thema's die zodanig met elkaar verbonden zijn, dat men de antwoorden globaal dient te evalueren. Geïntegreerde systemische intersectorale analyses zijn een must.

Om samenhangende antwoorden te kunnen geven, moeten die systemische benaderingen ook een breed geheel van disciplines omvatten (sociale wetenschappen, natuurwetenschappen, ingenieurswetenschappen enz.), de verschillende onderzoekstypes (fundamenteel en toegepast onderzoek, studies, resultatenoverdracht enz.) uit hun afzondering halen en inter- en multidisciplinair werk leveren dat wederzijds voedsel geeft. Dat verloopt via het herdefiniëren van de wetenschappelijke uitmuntendheid en de evaluatie ervan.

Om aan de maatschappelijke behoeften te beantwoorden, moet wetenschappelijk onderzoek verankerd zijn in de samenleving en moeten alle maatschappelijke actoren er tijdens het hele proces aan deelnemen. Om de problemen te identificeren, om ze te formuleren in de vorm van wetenschappelijke vragen en om uit te komen op concrete doelstellingen die gericht zijn op kwalitatief hoogstaande oplossingen, moet wetenschappelijk onderzoek vanaf het begin de deelnemers en de gebruikers betrekken bij de resultaten ervan. Tussen de wetenschappelijke wereld, de politiek, het middenveld en de gebruikers moet er een voortdurende dialoog zijn en moet er wederzijds, herhaaldelijk en doorlopend worden bijgeleerd. Het interdisciplinair onderzoek dat het resultaat is van een samenwerking of van de deelname van allen, moet ook aan de afnemerszijde zorgen voor sensibilisering, het verspreiden van goede praktijken en de directe en indirecte overdracht van kennis aan degenen die het erbij betrokken heeft.

Of het nu op het vlak van oorzaken, dan wel van gevolgen of oplossingen is: de problemen zijn groot en ze overstijgen de administratieve kaders en de geografische en politieke grenzen. Ze moeten globaal worden behandeld. De hindernissen die de samenwerking en de mobiliteit van onderzoekers tussen instellingen, sectoren en landen bemoeilijken moeten worden geslecht, de financiering van het onderzoek moet worden gecoördineerd met verschillende landen en binnen de landen zelf, om te vermijden dat er hulpmiddelen worden versnipperd en dat er te veel dubbel werk gebeurt. Indien de Europese Onderzoeksräume (EOR) het mogelijk maakte die verbrokkeling te overstijgen dankzij de ERA-NET's of de JPI's (Joint Programming Initiatives), moet er op internationaal, Europees en landelijk niveau worden geïnvesteerd in de gemeenschappelijke programmering van onderzoeksinitiatieven en -ondersteuning en moet men de aansluiting van de Belgische wetenschappers bij de internationale netwerken bevorderen.

4.3.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

In 2050 worden onderzoek en innovatie over het algemeen beschouwd als een stimulans voor duurzame ontwikkeling en bijgevolg wordt aanzienlijk geïnvesteerd in onderzoek en innovatie. Wetenschappelijk onderzoek inzake duurzame ontwikkeling stelt stevige en bijgewerkte kennis ter beschikking die de overheden in staat stelt bij te dragen tot duurzame ontwikkeling door wetenschappelijk onderbouwde beleidslijnen en beslissingen te formuleren. Om de uitdagingen van duurzame ontwikkeling te begrijpen en de nodige geïntegreerde systeemanalyses op het meest geschikte niveau uit te voeren, wordt het onderzoek heruitgevonden, met een doorstroming tussen wetenschappelijke disciplines, onderzoekstypes (fundamenteel, toegepast...), actoren (wetenschappers, stakeholders). Dit gebeurt eveneens tussen regio's en landen.

Strategische doelstellingen tegen 2050	Indicatoren
1. De budgetten voor onderzoek & ontwikkeling bedragen minstens 3% van het BBP.	- % BBP gewijd aan uitgaven voor R&D
2. Bij het uitwerken van het beleid wordt rekening gehouden met de onderzoeksresultaten door de betrokken partijen en de gebruikers (met inbegrip van de federale departementen) van deze resultaten er van bij het begin bij te betrekken: bij het identificeren van de problemen en bij het formuleren van vragen en onderzoeksdoelstellingen.	- % van het federaal onderzoek met een actief begeleidingscomité - % tevredenheid van de begeleidingscomités van de projecten
3. Wetenschappelijke samenwerking wordt veralgemeend.	- % federaal netwerkonderzoek - % federaal onderzoek waarbij buitenlandse partners betrokken zijn
4. Het strategisch onderzoek concentreert zich op de maatschappelijke uitdagingen en die van duurzame ontwikkeling.	- % federaal onderzoek dat bijdraagt tot de doelstellingen inzake DO
5. De gelijkheid mannen/vrouwen is bereikt tot aan de top van de wetenschappelijke loopbaan.	- % vrouwen als promotor van onderzoeksprojecten

4.4. Ontwikkelingssamenwerking

4.4.1. Inleiding

Elk individu heeft het recht om in een vreedzame en veilige wereld te leven, zonder aan enige vorm van armoede te hoeven lijden.

België zet zich, samen met de internationale gemeenschap, in om in het perspectief van en het respect voor duurzame ontwikkeling een rechtvaardigere wereld te creëren.

4.4.2. Vaststellingen

België staat op de 13^e plaats in de "Humanitarian Respons Index 2011", een index die dient voor het bestuderen van de kwaliteit van de humanitaire hulp van 23 donateurlanden. In 2010 bedroeg de Belgische overheidshulp 0,64% van het bruto nationaal product - ofwel meer dan 2,2 miljard euro, een peil dat ons land nooit eerder had bereikt - waarvan 7,8% aan humanitaire hulp werd besteed, wat overeenkomt met ongeveer 16 euro per Belgische staatsburger. Bovendien, en op een veel meer bewuste wijze, neemt het middenveld, meer bepaald de erkende NGO's, initiatieven. Hoewel de geleverde inspanningen veel talrijker zijn, blijven ze toch onvoldoende: de rijkdommen van de planeet zijn nog steeds ongelijk verdeeld tussen het Noorden en het Zuiden.

Tot aan het einde van de jaren 1980, oefenden de rijkste landen (Europa, de Verenigde Staten, Japan, Canada, en Australië) een economische, politieke en militaire overheersing uit over de rest van de wereld. De sociale ongelijkheden vermenigvuldigden en versterkten zich. Vanaf 1990 duikt het begrip "ontwikkeling" op in termen van samenwerking; ze houdt rekening met de ecologische voetafdruk van de inwoners van de rijke landen, die de beschikbare biocapaciteit overschrijdt en beschouwd wordt als een rem op en zelfs als een obstakel voor de ontwikkeling van de bevolking van de minder gevorderde landen. Vandaag dringt er zich een conclusie op: het evenwicht tussen Noord en Zuid kan enkel worden hersteld door een nieuw groeimodel. Meer en meer Staten willen in een toekomstige verklaring van de Verenigde Naties de rechten in verband met de "gemeenschappelijke goederen" doen erkennen. Om de armoede te bestrijden en tegemoet te komen aan de fundamentele behoeften en rechten, moeten de rijkere landen hun consumptie verminderen, inzetten op groene economie en gebruik maken van nieuwe parameters waarmee het welzijn kan worden gemeten. Ze moeten ook een sterk institutioneel kader vormen (ook op internationaal vlak) met controle- en sanctiemechanismen en met een fiscaliteit die gebaseerd is op herverdeling. Dat nieuwe referentiekader impliceert een grotere en sterkere deelname van het middenveld.

Door in september 2000 de Millenniumverklaring van de Verenigde Naties te ondertekenen, heeft de internationale gemeenschap (waaronder België) zich ertoe verbonden tegen 2015 een set van 8 Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling te verwezenlijken, die gericht zijn op het verbeteren van de levensomstandigheden in de ontwikkelingslanden. Het betreft het verminderen van de extreme armoede en de honger, het verzekeren van basisonderwijs voor iedereen het promoten van de gelijkheid tussen man en vrouw en de ontvoogding van de vrouwen, het verminderen van de kindersterfte, het verbeteren van de gezondheid van de moeders, het bestrijden van HIV/AIDS, malaria en andere ziekten, het verzekeren van een duurzaam milieu en het invoeren van een ontwikkelingspartnerschap. Men moet echter vaststellen dat de Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling veel te langzaam worden verwezenlijkt. In dat opzicht zouden de resultaten van de UNO-conferentie voor duurzame ontwikkeling, die in juni 2012 in Rio zal worden gehouden, een nieuwe adem kunnen geven; meer bepaald inzake het bepalen van de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling tegen 2015.

4.4.3. Visie, doelstellingen en indicatoren

De ontwikkelingssamenwerking streeft er in 2005 naar het welzijn van de armste bevolking in de ontwikkelingslanden te verbeteren en sluit zich aan bij het respecteren van de fundamentele mensenrechten die worden vernoemd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en in het eerste principe van de Verklaring van Rio (1992). Het begrip ontwikkeling omvat meerdere dimensies (demografische, sociale, economische, ecologische, culturele en politieke) en vereist dus een multidisciplinaire benadering en een grotere samenhang van het beleid op alle niveaus.

Strategische doelstellingen tegen 2050	indicatoren
1. De evaluatie ex ante van de impact van het Belgische beleid op de vooruitgang van de ontwikkelingslanden (in het bijzonder de minst ontwikkelde landen) is in alle departementen ingevoerd.	- Indicator te bepalen
2. België werkt actief mee aan het uitwerken van een krachtig en inclusief mondiaal partnerschap voor een efficiënte samenwerking ten dienste van de ontwikkeling (Busan outcome).	- Indicatoren te bepalen naargelang van de herzieningsprocedure van de Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling en van de discussie op Rio+20 over de doelstellingen van duurzame ontwikkeling
3. De ontwikkelingshulp betreft in de eerste plaats het ontwikkelen van bekwaamheden in de primaire sectoren en de specifieke thema's zoals de klimaatveranderingen, biodiversiteit, duurzaam bosbeheer en woestijnvorming, het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en duurzame productie en consumptie, governance en de sociale bescherming en andere opkomende uitdagingen die op de VN-conferentie van juni 2012 in Rio werden geïdentificeerd.	- Indicatoren te bepalen na Rio+20 (SDG in verband met MDG)

Besluit

Geen enkele wereldkaart is ook maar een blik waardig als Utopia er niet op staat.

Oscar Wilde

U hebt het gelezen: de maatschappij die wij voor ogen hebben voor 2050 zal inclusief zijn. Deze solidaire maatschappij zal iedereen zijn plaats hebben gegeven. Deze maatschappij zal weerbaar zijn en hierdoor haar werkwijze en meer bepaald haar productie- en consumptiewijzen in vraag hebben gesteld. Ze zal eveneens in staat zijn haar hulpmiddelen te vrijwaren. De maatschappij van 2050 zal haar ecologische en maatschappelijke verbintenissen zijn nagekomen.

Vindt u dat utopisch? Als het slechts de droom van één persoon was, zou men dat kunnen denken, maar wanneer we met meerderen zijn, komen we dan al niet in de werkelijkheid? En als het een utopie is de maatschappij vorm te geven vanuit een ethisch ideaal, vanuit een bepaalde opvatting van rechtvaardigheid, van geluk, van doelmatigheid, van verantwoordelijkheid in de zin waarin Jacques Attali³¹ dat verstaat, dan hebben we de indruk dat we vandaag reeds vorm geven aan de maatschappij van de toekomstige generaties.

Wij hebben vooral leren samenwerking in een diepgaande dialoog. Wij hebben naar ieders visie geluisterd en hebben begrepen dat we onze respectievelijke domeinen vanop verschillende standpunten en multidisciplinair moeten bekijken.

Afgezien van de inhoud die ons werd gevraagd, beseffen wij dat we een bezinningsdynamiek hebben verwezenlijkt, die vruchtbaar is gebleken. We zouden graag hebben dat die het werk van de overheid in het algemeen stimuleert, en dat van de ondernemingen en de burgers in het bijzonder.

Moge iedereen zich aangesproken, betrokken en geïnspireerd voelen, zich een dappere pionier voelen en met enthousiasme en vertrouwen de toekomst in zich dragen!

³¹ Uittreksel uit "Fraternités – Une nouvelle utopie", uitgeverij Fayard, Paris, 1999

Afkortingen

BKG (BroeiKasGas)
COP (Conferentie van de Partijen)
DOEB (DuurzameOntwikkelingEffectenBeoordeling)
EHAP (Environmental Health Action Plan)
FPb (Federaal Planbureau)
FOD (Federale Overheidsdienst)
FRDO (Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling)
GVW (Gezondheid en Veiligheid op het Werk)
ICDO (Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling)
LTV (LangeTermijnVisie)
MDG (Milleniumdoelstellingen voor Ontwikkeling)
Mgen (Milieugeneeskunde)
Mgez (Milieugezondheid)
NEHAP (het Belgisch Nationaal Actieplan Milieu-Gezondheid)
ODA (Official Development Assistance = Officiële ontwikkelingshulp)
POD DO (Programmatorische Overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling)
POP (Persistente organische verontreinigende stoffen)
TFDO (Task Force Duurzame Ontwikkeling [van het Federaal Planbureau])
UNFCCC **United Nations Framework Convention on Climate Change**
VDB (Verdrag inzake Biologische Diversiteit)

Wettelijke context

In 1987, het Brundtland-rapport “Onze Gemeenschappelijke Toekomst” definieert het concept van duurzame ontwikkeling. Het tekent het resultaat van drie jaar werk van de Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling in de schoot van de Verenigde Naties en komt tot volgende definitie, die tot op heden nog altijd de meest algemeen aanvaard is: *“Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de noden van het heden zonder de behoeftevoorziening van de toekomstige generaties in het gedrang te brengen. Twee concepten zijn inherent aan dit begrip: het concept ‘behoefte’ en meer bepaald de essentiële behoeften van de armsten, aan wie men de grootste prioriteit moet verlenen, en de idee dat de beperkingen die de staat van onze technieken oplegt aan het vermogen van het milieu om te voldoen aan de huidige en toekomstige behoeften.”*

In juni 1992 keurt de Conferentie van de Verenigde Naties over milieu en ontwikkeling – beter gekend onder de naam van “Top van de Aarde te Rio de Janeiro” of “Top van Rio” – de “Verklaring van Rio” goed. Die getuigt van twee grote bekommernissen: de achteruitgang van het milieu, meer bepaald van zijn vermogen om het leven te onderhouden, en de onderlinge afhankelijkheid tussen de economische vooruitgang op lange termijn en de noodzaak om het milieu te beschermen. Die basistekst somt 27 beginselen op en preciseert, in de context die hem eigen is, het begrip ‘duurzame ontwikkeling’: *“Mensen staan centraal in de zorg voor duurzame ontwikkeling. Zij hebben recht op een gezond en productief leven in harmonie met de natuur (beginsel 1). Teneinde duurzame ontwikkeling te bereiken dient milieubescherming een integrerend bestanddeel van het ontwikkelingsproces te vormen en niet afzonderlijk daarvan te worden beschouwd (beginsel 4).”*

De Top van Rio mondt uit op Agenda 21, die 2.500 aanbevelingen bevat omtrent de concrete uitvoering van de beginselen van de verklaring. De ondertekenende landen verbinden zich ertoe de acties en de uitvoeringsmiddelen ervan om te zetten op nationaal en lokaal vlak.

In 2002 beleggen de Verenigde Naties een nieuwe top over duurzame ontwikkeling, ditmaal te Johannesburg. Meer dan honderd Staatshoofden ondertekenden er een Beleidsverklaring en een Uitvoeringsplan waardoor de doelstellingen van Rio worden bevestigd, en ze hechten groot belang aan de sociale en economische aspecten van duurzame ontwikkeling. Het concept ‘duurzame ontwikkeling’ wordt op internationaal vlak definitief bevestigd in zijn drie fundamentele pijlers: ecologisch, sociaal en economisch. Er worden drie primordiale doelstellingen bepaald: het veranderen van de productie- en consumptiewijzen, het bannen van de armoede en het beschermen van het milieu.

Naast die 3 fundamentele pijlers onderstreept de Top van Rio de veranderingen die moeten worden doorgevoerd in het *beslissingsproces*, dat **nieuwe actiebeginselen** moet bevatten. België heeft er meer bepaald vijf in aanmerking genomen, namelijk de beginselen inzake integratie, voorzorg, participatie, verantwoordelijkheid en dubbele billijkheid³², die duidelijk naar voor werden gebracht in het eerste Federaal Rapport (1999) en het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling (Plan 2000-2004). Een aanpak die het dubbele voordeel biedt dat hij tegelijk verbonden is met een internationaal referentiekader en met het Belgische kader.

De Organisatie van de Verenigde Naties speelt dus vanaf het begin een essentiële rol en zet de krachtlijnen uit van het **toekomstig internationaal, nationaal en lokaal beleid** inzake duurzame ontwikkeling.

De Top van Rio + 20 van juni 2012 zal zich toespitsen op de groene economie en op het bannen van de armoede, alsook op het institutionele kader. Dit biedt de gelegenheid om, 20 jaar later, de balans op te maken van de Top van 1992 en om de uitdagingen aan te nemen die opduiken op zeven voorrangsggebieden: armoedebestrijding (meer bepaald groene jobs en sociale insluiting), het bevorderen van de voedselzekerheid

³² **Het integratiebeginsel** (dat gebaseerd is op het 4^e beginsel van de Verklaring van Rio en impliceert dat de voorbereiding van een beleidsbeslissing met betrekking tot een van de ontwikkelingscomponenten rekening moet houden met de weerslag ervan op de twee andere.) - **Het voorzorgsprincipe** (dit is rechtstreeks gebaseerd op het 15^e beginsel van de Verklaring van Rio, dat het volgende bepaalt: *“Daar waar ernstige of onomkeerbare schade dreigt, dient het ontbreken van volledige wetenschappelijke zekerheid niet als argument te worden gebruikt voor het uitstellen van kosteneffectieve maatregelen om milieuaantasting te voorkomen.”*) - **Het participatiebeginsel** (dat gebaseerd is op het 10^e beginsel van de Verklaring van Rio en dat een democratisch principe is om elke burger toegang te geven tot informatie, tot deelname aan het beslissingsproces en tot het gerecht.) - **Het verantwoordelijkheidsbeginsel** (dat gebaseerd is op het 7^e beginsel van de Verklaring van Rio en dat gaat over de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap ten aanzien van het wereldwijde milieu. Maar het gaat over een “gedifferentieerde” verantwoordelijkheid, die zwaarder weegt op de ontwikkelde landen.) - **Het dubbele billijkheidsbeginsel** (dat gebaseerd is het 3^e beginsel van de Verklaring van Rio en dat verwijst naar de billijkheid tussen de opeenvolgende generaties – of tussen de generaties onderling – maar ook tussen de huidige generaties – of intragenerationele billijkheid.)

en de duurzame landbouw, rationeel waterbeheer, toegang tot energie, duurzame menselijke vestigingen, het beheren van de oceanen en, ten slotte, het verbeteren van de weerstand en van de voorbereiding op rampen. Op Europees vlak keurt de Europese Raad in 2001 voor de eerste keer een Europese strategie voor duurzame ontwikkeling goed en stelt daarbij vier prioritaire uitdagingen: klimaatveranderingen, duurzaam vervoer, volksgezondheid en het vrijwaren en beheren van de natuurlijke hulpmiddelen.

In 2006 worden daar drie uitdagingen aan toegevoegd: duurzame productie en consumptie, sociale insluiting, demografie en migratie, de globale uitdagingen van armoede en duurzame ontwikkeling.

In 2010 lanceert de Europese Commissie het programma EUROPA 2020, dat aansluit op de strategie van Lissabon en dat ambitieuze doelstellingen vastlegt voor werkgelegenheid, innovatie, onderwijs, sociale cohesie en klimaat/energie; dat programma moet door elke Lidstaat worden omgezet in nationale doelstellingen.

België is een van de eerste Europese landen dat zich voorziet van een institutioneel kader waarmee het een beleid van duurzame ontwikkeling kan voeren.

De wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling geeft het startschot voor het beleid van duurzame ontwikkeling in ons land. Ze voorziet in de goedkeuring, om de 4 jaar, van een federaal plan voor duurzame ontwikkeling en, om de 2 jaar, van een federaal rapport over duurzame ontwikkeling. Enerzijds richt ze een Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) op, die adviezen uitbrengt, een discussieforum is, onderzoeken voorstelt en aanzet tot de meest ruime deelname van de overheids- en privé-instellingen, alsook tot die van de burgers, en anderzijds een Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (ICDO) die de acties van de federale overheidsdiensten coördineert, meer bepaald door in te staan voor de voorbereiding en de opvolging van de federale plannen voor duurzame ontwikkeling.

De wet van 30 juli 2010 wijzigt de wet van 5 mei 1997: ze introduceert het concept van **federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling** (de "langetermijnvisie" of LTV)³³ die "de elementen bevat voor toekomstige ontwikkelingen, de langetermijndoelstellingen en de tussentijdse etappes (2020, 2030, 2040) gesuggereerd aan de regering voor de implementatie van haar beleid." Ze wijzigt ook de samenstelling en de bevoegdheden van de FRDO en van de ICDO en de plannen en rapporten³⁴. In april 2011 vraagt de met duurzame ontwikkeling belaste Minister aan de Programmatorische Overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling (POD DO) om **heel het uitwerkingsproces** te coördineren en om een *stuurcomité* op te richten, waarin de "actoren van de wet" van 30 juli 2010 (de Task Force Duurzame Ontwikkeling (TFDO) van het Federaal Planbureau, de FRDO en de ICDO), alsook een vertegenwoordiger van de Minister zitting zullen hebben). Dat comité ziet toe op de coherentie van het proces (coördinatie, strategische keuzes, voorbereiding van de opvolging die wordt gegeven aan de parlementaire Commissie Klimaat en Duurzame Ontwikkeling) in drie fasen.

Fase 1 (05-07/2011): keuze van de themata. Op basis van de bijdragen van de FRDO, van de TFDO van het Federaal Plan en van de ICDO, heeft het comité de perimeter van de discussies vastgelegd door de werkhemata af te bakenen.

Fase 2 (07/2011-01/2012): toekomst oefeningen door de FRDO, de TFDO van het Federaal Planbureau en de ICDO. Op basis van die werken formuleert de ICDO een synthese met het oog op het opstellen van een ontwerp van Koninklijk Besluit

Fase 3 (04-10/2012): beslissingsproces
Beslissingsproces in de schoot van de regering
Mededeling aan het Parlement (15/05/2012)
Parlementair debat (06-07/2012)
Beslissing van de regering (09/2012).

³³ Artikel 8 - De Koning stelt na een parlementair debat en met het georganiseerde middenveld de federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling, hierna "de langetermijnvisie" genoemd, vast bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad. De langetermijnvisie omvat de langetermijndoelstellingen die de federale regering nastreeft in het door haar gevoerde beleid. Ze staat boven de door deze wet ingestelde cyclus van federale plannen en rapporten inzake duurzame ontwikkeling. Ze dient als leidraad voor de werkzaamheden van de Commissie, de Dienst en het Federaal planbureau. Ze stelt ook een geheel van indicatoren vast om rekenschap te geven over het behalen van deze doelstellingen. Deze langetermijnvisie beoogt een antwoord te bieden op de verbintenissen die door België op internationaal en Europees niveau werden aangegaan.

³⁴ De federale plannen inzake duurzame ontwikkeling worden voortaan om de 5 jaar opgesteld, terwijl de federale rapporten over duurzame ontwikkeling in twee delen worden gepubliceerd tijdens de cyclus.

Het stuurcomité bepaalt de werkhemata en nodigt de vertegenwoordigers van de verschillende Federale Overheidsdiensten (FOD) en Programmatorische Overheidsdiensten (POD) uit om daarover te debatteren. Zijn ambitie is dubbel: verzamelen van de syntheses die worden aangebracht door de verschillende *deskundigen en vertegenwoordigers* en hen aanzetten om hun visie te geven op de duurzame ontwikkeling in 2050, en vooral de nadruk leggen op de multidisciplinaire aanpak die voor deze diverse en brede materie nodig is.

Die rijke en talrijke gedachtewisselingen tonen ook de **grenzen van de oefening** die tot verscheidene soorten overwegingen leiden. *De LTV is gebaseerd op de staat van de beschikbare kennis*: de verschillende bijdragen zijn gebaseerd op cijfers, gegevens en studies die beschikbaar zijn op het moment waarop ze werden uitgewerkt. Die elementen kunnen snel evolueren en worden bijgestuurd. *De LTV is een voortdurend evoluerend proces*, aangezien de maatschappij zelf voortdurend verandert.

Het is noodzakelijk om *“anders”, “out of the box” of “over het muurtje”* te denken, voorbij de zekerheden. De uiteenzettingen en de debatten leken op sommige momenten heel schuchter en op andere heel gedurfd. Eén ding is zeker: niets mag als verworven worden beschouwd en het is absoluut nodig dat men op eender welke moment zijn manier van denken op losse schroeven gaat zetten. *Niets doen zal méér kosten dan ingrijpen*: immobilisme of een afwachtende houding aannemen zou wel eens zwaar kunnen worden afgestraft en de gevolgen ervan zouden onomkeerbaar zijn voor de wereld van morgen. Aangezien de deelnemers *wilden vooruitgaan* en deelnemen aan een echt maatschappelijk debat in het kader van een groots project, waren ze gemotiveerd om hun deskundigheid en hun talenten ten dienste te stellen van de huidige en toekomstige generaties. Met andere woorden: ze wilden kost wat kost vooruitgaan.